

Declining Moral Values in Society: Identification of Concepts, Examination of Causes, Impact Assessment, and Provision of Solutions

Mazhar Babaee¹, Jamileh Moradi²

¹ Department of Elementary Education, Faculty of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran (**Corresponding author**), m.babaie@cfu.ac.ir

² Graduated in Elementary Education, Elementary School Teacher, Marivan, Iran. jami48218@gmail.com

Abstract

Introduction: Ethics and moral life are fundamental pillars guiding humans toward a higher existence. Moral conduct shapes interpersonal relationships and determines inner growth, mental well-being, and social cohesion. Societies recognizing morality as a vital principle are more resilient against corruption, violence, and distrust (Ferdowsi & Arzani, 2018). Islamic teachings also emphasize moral excellence; the Qur'an states: "And indeed, you are of a great moral character" (Surah Al-Qalam, verse 4, trans. Fooladvand, 1994).

However, younger generations today show reduced adherence to traditional moral values. Technological changes, economic fluctuations, social media, and regional conflicts have collectively weakened core values such as honesty, loyalty, and respect (Moghaddam, 2015). Some consider ethics merely a private or spiritual matter, overlooking its direct social and material impact.

Recent studies highlight the ongoing importance of ethics in modern contexts. Zhou et al. (2023) stressed that morality is essential across all aspects of life, including education and business. Okipu (2022) demonstrated the critical role of ethics in teaching, showing that unethical behavior adversely affects both students and the education system. Karma Sherpa (2018) emphasized that professional ethics significantly influence students' behavioral development.

This research focuses on student-teachers at Farhangian University in Kurdistan Province during the 2023–2024 academic year. As future educators, their ethical perspectives are crucial for transmitting values to the next generation. The study aims to identify ethical concepts that have diminished over time, analyze the causes and consequences of moral decline, and provide practical solutions grounded in cultural and religious traditions to strengthen and revive moral values in contemporary society. The

Cite this article: Babaee, M. & Moradi, J. (2025). Declining Moral Values in Society: Identification of Concepts, Examination of Causes, Impact Assessment, and Provision of Solutions. *Interdisciplinary Studies in Ethics*, 1(2), p. 93-128. <https://doi.org/10.48308/jiethics.2026.242791.1043>

Received: 2025/04/29 ; **Received in revised form:** 2025/06/04 ; **Accepted:** 2025/07/06 ; **Published online:** 2025/10/02

Article type: Research Article

jiethics.sbu.ac.ir

findings offer insights into the ethical status of the academic community and can inform effective cultural and educational policy-making.

Findings: This study shows that in today's society, several moral concepts have become less important than in the past. Among the most important of these concepts are respect for elders, honesty, loyalty and keeping promises, responsibility, kinship, modesty, trustworthiness, contentment, helping others, empathy, justice, chastity of speech, and faith.

The main reasons for this decline include the influence of the media and cyberspace, increased individualism, economic pressures and financial crises, disregard for moral values, cultural changes (especially the effects of globalization), increased corruption, diminished worship of God, social injustice, weakening of the role of the family, illiteracy and lack of awareness, materialism, decreased social trust, and the promotion of inappropriate role models.

This decline in moral concepts has led to numerous negative results and consequences in society. These consequences include an increase in family problems and divorce rates, a decrease in mutual help and empathy, an increase in theft and fraud, the spread of lying, an increase in unhealthy competition, the emergence of antisocial behaviors, an increase in addiction, the creation of social insecurity, the spread of mental and psychological illnesses, the failure to pursue responsibilities, an increase in distrust and disrespect, an increase in suicide rates, an increase in the level of tension and fighting in society, and finally, the replacement of falsehood with truth.

Discussion: This research aimed to investigate ethical values, the reasons for their decline, and strategies for their revival from the perspective of Farhangian University students in the academic year 2024-2025. Findings indicate a significant decrease in fundamental ethical values such as respect for elders, honesty, loyalty, responsibility, and earning lawful sustenance compared to the past. This decline is relative and context-dependent, accompanied by cultural and media transformations.

Key reasons for this trend include the influence of media and cyberspace, increased individualism, economic pressures, Westernization, corruption, diminished religious beliefs, and the weakening of the family institution. The consequences manifest socially (theft, lying, mistrust), familiarly (increased divorce, reduced respect), and individually (suicide, irresponsibility).

Keywords: Moral values, students, Farhangian University, solutions, causes of the decline of moral values.

References

- Dehghan, A., & Samani, M. (2015). A comparison of themes and ethical messages in anecdote of Kalila and Dimna and stories of Hans Christian Andersen. *Didactic Literature Review (Persian Language and Literature Review)*, 6(24), 59–99. [in Persian] <https://sid.ir/paper/165469/en>
- Ferdowsi, A., & Arzani, H. R. (2019). Pathology of condemned moral traits in the Quranic story of Prophet Joseph (peace be upon him). *Quarterly Scientific-Research Journal of Applied Ethics Studies*, 15(33), 69–93. [in Persian] <https://doi.org/10.22081/jare.2019.54709.1417>
- Fooladvand, M. M. (1994). *The holy Quran: Persian translation*. Qom: Office of Islamic History and

- Knowledge Studies. [in Arabic]
- Jafari Ghariyah Ali, H. (2012). Moral deviations and anomalous behaviors in the adventures of Hajji Baba Isfahani. *Didactic Literature Review (Persian Language and Literature Review)*, 13(52), 1–26. [in Persian] <https://sid.ir/paper/1031692/en>
- Mahmudifard, A. R., & Abbasi, M. (2022). A study on ethics and its dimensions in society. In *First National Conference on the Application of Accounting Knowledge and Principles in Entrepreneurship and Businesses, Ardabil*. [in Persian] <https://civilica.com/doc/1490953>
- Moghaddam, S. (2016). Sociology of ethics in Farabi's thought. *Journal of Social Cultural Knowledge*, 7(1), 79–98. [in Persian] <https://magiran.com/p1520127>
- Musavi, Z. S., & Fadlollahi Qumshi, S. A. (2015). The role of ethics in improving organizational culture. In *Third International Conference on Accounting and Management with a Modern Research Science Approach, Tehran*. [in Persian] <https://civilica.com/doc/492728>
- Najm al-Huda, F. S., & Shamsar, R. (2015). The place of ethics in society. In *National Scientific Research Conference on Understanding Ethics and Husayni Manners, Taybad*. [in Persian] <https://civilica.com/doc/382331>
- Noi, S., Ashrafzadeh, R., & Fakhre-Islam, B. (2022). Investigating the Components of Child Moral Development in the Stories of Ahmadreza Ahmadi (by Using the Social Learning Theory). *Didactic Literature Review (Persian Language and Literature Review)*, 13(52), 187–209. [in Persian] <https://sid.ir/paper/1031772/en>
- Rashidi-Mobidi, F. (2016). *The role of ethics in the development of society's culture*. In *Fourth National Conference on Persian Language and Literature*. [in Persian] <https://elmnet.ir/doc/21089799-41052>
- Saidi Rezvani, M., & Gholami, F. (2023). Transferring the teaching of the value of “non-showiness” to elementary school girls through stories: A phenomenological study. *Ethical Reflections*, 4(1), 7–34. [in Persian] <https://doi.org/10.30470/er.2023.561881.1165>
- Schnall, S., & Roper, J. (2012). Elevation puts moral values into action. *Social Psychological and Personality Science*, 3(3), 373–378. <https://doi.org/10.1177/1948550611423595>
- Sherpa, K. (2018). Importance of professional ethics for teachers. *International Education and Research Journal*, 4(3), 16–18. <https://kerd.ku.ac.ke/handle/123456789/836v>
- Gulcan, N. Y. (2015). Discussing the importance of teaching ethics in education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 2622–2625. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.504>
- Odumayak, O. K. P. O. (2023). Ethics in the teaching profession: A virtue ethics approach to teaching ethics. *GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis*, 6(1), 195–209. <https://www.gnosijournal.com/index.php/gnosi/article/view/227>
- Tabatabaei, S. F. (2019). Spirituality and ethics as the main needs of society. In *Second National Conference on Security, Authority and Progress, Tehran*. [in Persian] <https://civilica.com/doc/1258055>
- Tenbrunsel, A. E., & Messick, D. M. (2004). Ethical fading: The role of self-deception in unethical behavior. *Social Justice Research*, 17, 223–236. <https://doi.org/10.1023/B:SORE.0000027411.35832.53>
- Xu, S., Xavier, M., & Elliot, M. (2023). Ethics, morals, and factors affecting ethics. *Sharia Oikonomia Law Journal*, 1(3), 185–196. <https://journal.ypidathu.or.id/index.php/soj/article/view/488>

کاهش ارزش‌های اخلاقی در جامعه: شناسایی مفاهیم، بررسی علل، پیامدیابی و ارائه راهکارها

مظهر بابایی^۱، جمیله مرادی^۲

^۱ گروه آموزش ابتدایی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، m.babaie@cfu.ac.ir
^۲ دانش‌آموخته آموزش ابتدایی، آموزگار مقطع ابتدایی، مریوان، ایران. jami48218@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل علل کاهش ارزش‌های اخلاقی، پیامدها و ارائه راهکارهای مقابله با آن از دیدگاه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان انجام شد. این پژوهش با رویکرد کیفی، پارادایم انتقادی و روش تحلیل مضمون صورت گرفت. مشارکت‌کنندگان دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ بودند که به شیوه هدفمند انتخاب و روش جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود که تا رسیدن به اشباع نظری مورد بررسی قرار گرفتند. یافته‌ها در چهار محور اصلی به دست آمد: ۱. مفاهیم اخلاقی کم‌رنگ شده مانند صداقت، مسئولیت‌پذیری و همدلی؛ ۲. عوامل مؤثر بر کاهش ارزش‌ها از جمله رسانه و فضای مجازی، فشار اقتصادی و الگوهای نامناسب؛ ۳. پیامدها شامل افزایش طلاق، رفتارهای ضداجتماعی و بی‌اعتمادی؛ ۴. راهکارهایی برای احیای ارزش‌های اخلاقی همچون آموزش در مدارس، تقویت نهاد خانواده و معرفی الگوهای مثبت. نتایج نشان داد کاهش ارزش‌های اخلاقی پدیده‌ای چندوجهی است که چالش‌های گسترده‌ای ایجاد می‌کند؛ با این حال، اجرای راهکارهای پیشنهادی می‌تواند تا حدی در احیای این ارزش‌ها مؤثر باشد. تلاش برای تقویت و نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی، ضرورتی اساسی برای سلامت روانی و بقای جامعه است.

کلیدواژه‌ها: ارزش‌های اخلاقی، دانشجویان، دانشگاه فرهنگیان، راهکارها، علل افول ارزش‌های اخلاقی.

استناد به این مقاله: بابایی، مظهر؛ مرادی، جمیله (۱۴۰۴). کاهش ارزش‌های اخلاقی در جامعه: شناسایی مفاهیم، بررسی علل، پیامدیابی و ارائه راهکارها. *مطالعات میان‌رشته‌ای اخلاق*، ۲۱(۲)، ص ۹۳-۱۲۸.
<https://doi.org/10.48308/ijethics.2026.242791.1043>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۹؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۳/۱۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۵؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۱۰
نوع مقاله: پژوهشی
ijethics.sbu.ac.ir

مقدمه

در طول تاریخ، همواره اخلاق و زیست اخلاقی یکی از ارکان بنیادین در هدایت انسان به سوی زندگی متعالی بوده‌اند. زیست اخلاقی نه تنها بر روابط فرد با دیگران تأثیرگذار بوده، بلکه تعیین‌کننده مسیر رشد درونی، آرامش روانی و انسجام اجتماعی نیز بوده است. جوامعی که اخلاق در آنها به عنوان یک اصل حیاتی شناخته می‌شود، از آسیب‌های اجتماعی، خشونت، فساد و بی‌اعتمادی درامان‌ترند. اخلاق به مثابه نقشه راهی است برای تصمیم‌گیری‌های درست و پرورش انسان‌هایی که نسبت به خود، دیگران و جهان پیرامون احساس مسئولیت دارند؛ از این رو توجه به اخلاق و ترویج آن در زندگی روزمره، نه صرفاً یک آموزه نظری، بلکه ضرورتی عملی برای ساختن آینده‌ای پایدار و انسانی است.

از این رو تقویت ارزش‌های اخلاقی در جامعه، اهمیت فراوانی دارد. انسان‌ها برای پاسخگویی به فطرت حقیقت‌خواه و خداجوی خود نیازمند فراگیری آموزه‌های اخلاقی و معنوی هستند و در شرایط کنونی، ضرورت علم اخلاق بیش از پیش احساس می‌شود. با کمی تأمل در تاریخ می‌توان دریافت که بسیاری از جوامع به دلیل انحراف‌های اخلاقی، دچار شکست یا نابودی شده‌اند (نجم‌الهدی و شرمسار، ۱۳۹۴). اتصاف به صفات اخلاقی مثبت (فضائل) و پرهیز از صفات منفی (رذائل) هر دو برای رسیدن به کمال انسانی ضروری است (فردوسی و ارزانی، ۱۳۹۸، ج ۱۵: ۷۰)؛ همچنین آموزش اخلاقیات از سنین کودکی بسیار مهم است، زیرا شخصیت و بنیاد وجودی کودکان در اثر آموزش‌هایی شکل می‌گیرد که در خانواده، مدرسه و اجتماع دریافت می‌کنند. کودکانی که در محیط‌های اجتماعی سالم رشد می‌کنند به اعضای مفید و سازنده تبدیل می‌شوند، اما فقدان الگوهای مناسب و آموزش اخلاقی ممکن است آنها را به افرادی هنجارشکن و عادت‌گریز تبدیل کند و مانع رشد شخصیت و کرامت انسانی‌شان شود. (نوعی و همکاران، ۱۴۰۰، ج ۱۳: ۳).

با وجود اهمیت اخلاقیات و نقش آن در رشد و تعالی افراد، گاهی در میان طبقات و افراد خاصی از جامعه شاهد کاهش اصول اخلاقی در جامعه و به ویژه در میان نسل جوان هستیم. شواهد روایی نشان می‌دهد که قشرهای مختلفی از مردم معتقدند اخلاق به طور کلی و برخی از شاخصه‌های بارز آن، نسبت به گذشته در طول زمان و به مرور بین افراد مختلف، رو به زوال است (ماسترویانی و گیلبرت، ۲۰۲۳، ج ۶۱۸: ۷۸۲). اخلاقیات تحت تأثیر عوامل مختلفی همچون تحولات تکنولوژیک، نوسانات اقتصادی، تأثیرات فضای مجازی، تأثیرپذیری از تفکر جهانی، جنگ‌ها و منازعات منطقه‌ای و... رو به کاهش است. بسیاری از مفاهیم اخلاقی مانند احترام، صداقت، وفاداری و... نسبت به گذشته کم‌رنگ شده‌اند. افراد در دوره‌های اخلاقی سعی در انتخاب موارد غیراخلاقی می‌کنند (مقدم، ۱۳۹۴، ج ۸: ۸۰).

برخی ناآگاهانه مسائل اخلاقی را امری خصوصی در زندگی شخصی افراد به شمار می‌آورند یا آن را تنها شامل مسائل مقدس روحانی و معنوی می‌دانند و معتقدند مسائل اخلاقی، تنها در زندگی اخروی تأثیر دارد؛ در حالی که این اندیشه نادرست است. بسیاری از مسائل اخلاقی و بلکه همه آنها در زندگی انسان اثرگذار هستند که این آثار می‌تواند مادی باشد یا معنوی (نجم‌الهدی و شرمسار، ۱۳۹۴). اخلاق پایه و اساس هر جامعه‌ای است و زوال اخلاقی، مرگ آن را به دنبال دارد (علوی و همکاران، ۲۰۲۲، ج ۷: ۴۱).

از نظر پیشینه می‌توان گفت تاکنون پژوهش‌های فراوانی در زمینه اخلاق و ارزش‌های اخلاقی صورت گرفته است؛ برای نمونه محمودی‌فرد و عباسی (۱۴۰۱)، نشان دادند که عوامل مختلفی که در مسیر رشد شخصیت یک انسان و در جهت ترقی و پیشرفت وی یا برعکس، سقوط و ازهم‌پاشیدگی اخلاقی او تأثیر می‌گذارند باید بررسی شوند؛ عوامل تربیتی همچون خانواده، مدرسه و جامعه نیز هرکدام در جای خود قابل توجه هستند. معاف‌وند و همکاران (۱۴۰۱، ج ۲: ۱۵۹)، بیان کردند که در روند تربیت اخلاقی و رسیدن به شاکله‌ای مطابق با ارزش‌های الهی باید اصول مهمی مانند تشخیص درست مسیر، تصمیم مقتضی، اقدام به موقع، پیگیری و پایداری، تلقین و تکرار و همچنین مداومت شاکله‌بخشی به انسان در اعمال و رفتار مورد تأکید باشد. براساس نتایج پژوهش جعفری علی‌قریه (۱۴۰۰، ج ۱۳: ۱)، ناهنجاری‌های اخلاقی با مقاصد منفعت‌جویی، نجات جان، رهایی از بند و دفع شر انجام می‌شود. نتایج پژوهش نوعی و همکاران (۱۴۰۰، ج ۱: ۱۳) نیز بیانگر آن است که نویسنده با کاربست مؤلفه‌هایی مانند «سرمشوقه‌ی و معرفی الگوهای عملی»، «مقابله شخصی کودک با موقعیت‌های اخلاقی/ غیر اخلاقی»، «تقویت و تثبیت رفتار اخلاقی» و «به‌کارگیری بازی وانمودی»، مجموعه متنوعی از مسائل اخلاقی و تعلیمی مانند تعاون و کمک به یکدیگر، احترام به حیوانات، صلح‌جویی، محبت‌ورزیدن به هم‌نوع، هویت‌جویی و بازگشت به خویشتن واقعی را برای مخاطبان کودک خود ترسیم و بازگویی کرد. نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش طباطبایی (۱۳۹۹: ۱)، بیانگر آن است زندگی در جامعه اسلامی به شرط اینکه مدیران و افراد آن جامعه پایبند به ارزش‌های معنوی و اخلاقی باشند به اوج کمال و مراتب عالی می‌رسند.

نتایج پژوهش رشیدی (۱۳۹۵: ۲) نشان می‌دهد که تربیت اخلاقی از دیدگاه احادیث و روایات در جهت تحقق وظایف فردی و اجتماعی، جامعه اسلامی را به سوی کمال و مصونیت در برابر سایر موانع و مشکلات و ناهنجاری‌ها رهنمون می‌شود. نتایج پژوهش موسوی و فضل‌الهی قمشی (۱۳۹۴: ۱)، نشان داد اخلاق زمینه‌ساز توسعه و بهسازی فرهنگ سازمانی است و تعهد و پایبندی کارکنان به اخلاق نه تنها موجب وفاداری بیشتر به سازمان، بلکه زمینه‌ساز عملکرد بهتر آن است. نجم‌الهدی و شرمسار (۱۳۹۴)، نشان دادند که جایگاه و اهمیت اخلاق در زندگی اجتماعی تا بدان جاست که حتی عمل کردن به قوانین و مقررات اجتماعی نیز بدون پشتوانه اخلاقی ممکن نیست و اخلاق بهترین ضامن اجرای قوانین و مقررات است. یافته‌های پژوهش دهقان و سامانی (۱۳۹۳، ج ۶: ۶۰)، نشان می‌دهد که پیام اخلاقی حکایات

کلیله‌ودمنه مبتنی بر محافظه‌کاری و حفظ منافع فردی و عمل‌گرایی قهرمان می‌باشد که در هدایت فرد برای رسیدن به اهداف و امیال شخصی، بسیار مفید و کارساز است، اما داستان‌های اندرسن در بردارنده پیام‌های اخلاقی اجتماعی براساس ایمان به خدا، پیروزی خیر بر شر و ایثار گذشت است.

در سایر کشورها نیز پژوهش‌هایی در زمینه اخلاقیات صورت گرفته است: جیسوری ام. لو^۱ (۲۰۲۴)، ج ۱۳: ۲۳۵) بیان کرد که این مطالعه با هدف تعیین علل بی‌اخلاقی دانشجویان با تمرکز بر بروز بی‌صدقاتی آنها از جمله بی‌صدقاتی تحصیلی، بی‌احترامی و احساس حق به جانب بودن، مشکل بی‌اخلاقی دانشجویان باید مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا پیامدهای منفی برای آموزش و یادگیری، روحیه مدرس و روابط آموزشی سالم بین مدرسان و دانشجویان دارد. ماسترویانی و گیلبرت (۲۰۲۳، ج ۶۱۸: ۸۲۷) در پژوهشی نشان دادند که ادراک زوال اخلاقی فراگیر، پایدار، بی‌اساس و به راحتی ایجاد می‌شود. شانسان ژو^۲ و همکاران (۲۰۲۳، ج ۱: ۱۸۵)، بیان کردند که اخلاق در همه زمینه‌های زندگی انسان از جمله در تجارت بسیار مهم است. اسلام نیز به‌عنوان دینی که به فکر مردم خود است، احکام روشنی را در زمینه اخلاق، اخلاق و آداب نیز ارائه کرده است. ادیمایاک اُکی پو^۳ در پژوهش خود (۲۰۲۲، ج ۵: ۱۹۵)، نتیجه‌گیری کرد که اخلاق یک عنصر اساسی در حرفه معلمی و برای زندگی حرفه‌ای معلم ضروری است. اعمال شروارانه و تخلفات غیراخلاقی معلمان برای حرفه معلمی، آموزش دانش‌آموزان و نظام آموزشی کشور زیان‌بخش است. کارماشرپا^۴ (۲۰۱۸، ج ۴: ۱۶)، دریافت که اخلاق حرفه‌ای معلمان را آگاه می‌کند و نقش عمده‌ای در ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار دانش‌آموزان دارد. از نظر نوریلیز گولجان^۵ (۲۰۱۴) اخلاق در تربیت نقش بسیار مؤثری دارد. برای اینکه انسان خوبی باشیم باید اخلاق به‌عنوان یک درس در نظام آموزشی قرار گیرد. سیمون اسنال و ژان روپر^۶ (۲۰۱۲، ج ۳: ۳۷۳)، نشان دادند که ارتقای اخلاقی رفتار کمکی را افزایش می‌دهد. آن تینبرنسیل و دیوید مسیک^۷ (۲۰۰۴: ۲۲۳)، نشان دادند راه‌حل‌های فعلی برای کاهش رفتارهای غیراخلاقی مانند آموزش اخلاق، نقش مهم این توانمندسازی‌ها را ایفا نمی‌کنند و تنها اثربخشی محدودی ایجاد می‌کنند.

پژوهشگران در بررسی‌های خود به این نکته توجه دارند که نسل‌های جدید نسبت به نسل‌های پیشین پایبندی متفاوتی به ارزش‌های سنتی اخلاقی (اخلاقیات کلاسیک) دارند. اخلاقیات کلاسیک شامل

1. Jessory M. Lowe
2. Shanshan Xu
3. Odumayak, O. K. PO.
4. Sherpa, K.
5. Gülcan, N. Y.
6. Schnall, S. & Roper, J.
7. Tenbrunsel, A. E. & Messick, D. M.

اصولی مانند صداقت، وفاداری و احترام، اعتماد، امانت‌داری، توجه به دیگران و... است؛ در نتیجه این پرسش مطرح می‌شود که آیا نسل‌های جدید جوانان در مقایسه با نسل گذشته (۳۰ سال قبل)، اساساً به اخلاقیات پایبند نیستند یا اصولاً نظام ارزش‌های خاص خود مبتنی بر آزادی فردی و احترام به تفاوت‌ها (اخلاقیات مدرن) را دنبال می‌کنند. همچنین این دغدغه وجود دارد که آیا اخلاقیات کلاسیک که نسل‌های گذشته به آن اعتقاد داشتند - هر چند در عمل کمتر اجرا می‌شد - باید همچنان به نسل‌های جدید آموزش داده و نهادینه شود یا آنکه به شرایط و فضای متفاوت دوران معاصر، لازم است شیوه‌ای تازه و متناسب با اقتضانات فرهنگی و اجتماعی امروز برای تربیت اخلاقی آنان در نظر گرفته شود؛ به بیان دیگر پرسش اصلی این است که آیا نسل‌های جدید به طور کلی از اصول اخلاقی فاصله گرفته‌اند یا آنکه تنها الگوهای اخلاقی آنان با گذشته تفاوت دارد.

با توجه به این امر، میدان پژوهش گروهی از جوانان و در اینجا دانشجویان معلمان انتخاب شدند؛ گروهی که هم خود جوان‌اند و هم آگاه به کاهش برخی از ارزش‌های اخلاقی و هم از آنجا که معلم خواهند شد، دغدغه شناسایی ارزش‌های کاهش‌یافته، علل‌یابی و پیامدهای این رخداد و نیز راهکارهایی برای آن دارند. پس هدف اصلی پژوهش شناسایی نگرش دانشجویان در مورد کاهش برخی از ارزش‌های اخلاقی در سطح جامعه و بین افراد است؛ به بیان دیگر پژوهش حاضر در پی شناسایی مفاهیم، علل، پیامدها و راهکارهای کاهش اصول یا مبانی اخلاقی از نگاه جوانان است. از آنجا که دانشجویان معلمان جزء جوانان به شمار می‌روند و دغدغه اصلی پژوهش، کاهش برخی از اصول اخلاقی در میان جوانان است؛ از این‌رو بهترین گزینه برای انجام مصاحبه، خود جوانان و از جمله دانشجویان معلمان انتخاب شدند. دلیل انتخاب دانشجویان در میان جوانان از این‌روست که آنان نسبت به سایر جوانان غیردانشگاهی یا جوانانی که هنوز وارد دانشگاه نشده‌اند، از آگاهی بیشتری برخوردارند. این جوانان از آن‌رو که در زمره نسل جدید و جزء نسل «زد» به شمار می‌روند، دارای تجارب مستقیم‌تری نسبت به گذشته خود درباره کاهش برخی از اصول اخلاقی در جامعه هستند؛ همچنین این گروه با توجه به اقتضانات سنی خود، متأثر از عوامل مختلفی از جمله دوستان، محیط، فضاهای آموزشی و غیر آموزشی، بازار و رسانه‌ها هستند؛ در نتیجه این عوامل می‌توانند در کاهش یا افزایش برخی از اصول اخلاقی در آنان مؤثر باشند.

بنابر چنین زمینه‌هایی و با وجود تحقیقات مختلف، پژوهش کنونی با موارد یادشده متفاوت است؛ زیرا با بهره‌گیری از دیدگاه دانشجویان، راهکارهای عملی و مؤثر برای تقویت و احیای ارزش‌های اخلاقی ارائه می‌شود. نوآوری پژوهش حاضر را از چند جنبه می‌توان بیان کرد: ۱. این پژوهش با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون انجام شده است که لایه‌های پنهان بحث را می‌کاود؛ ۲. این مطالعه به شناسایی چرخه کامل ارزش‌های اخلاقی مهم کاهش‌یافته در سطح جامعه می‌پردازد و هم‌زمان عوامل مؤثر بر کاهش ارزش‌های اخلاقی، پیامدها و راهکارهای مقابله با آن را بررسی می‌کند؛ در حالی که اغلب

پژوهش‌های پیشین، تنها یکی از این جنبه‌ها را مورد توجه قرار داده‌اند؛ ۳. تمرکز بر دیدگاه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان به عنوان جوانان حوزه تعلیم و تربیت بوده است که هم خود در میدان جامعه مشاهده‌گر کاهش ارزش‌های اخلاقی هستند و هم وظیفه مقابله با آن را دارند؛ ۴. دسته‌بندی یافته‌ها در چهار محور مشخص و ارائه راهکارهای عملی و کاربردی، مطالعه را از تحلیل صرفاً توصیفی فراتر برده و ارزش اجرایی آن را برای سیاست‌گذاران، نهادهای آموزشی و خانواده‌ها افزایش داده است و ۵. داشتن نگاهی نظام‌مند و چندوجهی پژوهش به پدیده کاهش ارزش‌های اخلاقی شامل جنبه‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی و رسانه‌ای، جامعیت و انسجامی را ارائه می‌دهد که در مطالعات پیشین کمتر دیده شده است. اتخاذ رویکردی دانشجویان در بررسی کاهش ارزش‌های اخلاقی بسیار ارزشمند است؛ زیرا با توجه به افزایش ناهنجاری‌های اخلاقی و نقش مهم دانشگاه فرهنگیان در تربیت معلمان آینده، بررسی نگرش‌های اخلاقی دانشجویان این دانشگاه اهمیت ویژه‌ای دارد. این گروه به‌عنوان آینده‌سازان نظام آموزشی کشور، نقش تعیین‌کننده‌ای در انتقال و ترویج ارزش‌های اخلاقی دارند؛ از این‌رو شناخت دیدگاه‌ها و نگرش‌های اخلاقی آنها، نه تنها به فهم بهتر وضعیت اخلاقی جامعه دانشگاهی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند تا حدودی زمینه‌ساز سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و تربیتی مؤثرتر در سطح آموزش عالی و آموزش و پرورش باشد. اهمیت و حساسیت این موضوع، زمانی دوچندان می‌شود که با روند نگران‌کننده کاهش پابندی به ارزش‌های اخلاقی، علل و پیامدهای آن در جامعه روبه‌رو هستیم؛ روندی که واکاوی علمی و تحلیل دقیق آن می‌تواند گامی مؤثر در جهت بازسازی و تقویت بنیان‌های اخلاقی جامعه معاصر باشد و البته کمبود پژوهش‌های جامع در این حوزه، ضرورت انجام این مطالعه را افزایش می‌دهد. این پژوهش، افزون بر تحلیل وضعیت اخلاقی جامعه فعلی، راهکارهایی برای بازگرداندن ارزش‌های اخلاقی ارائه خواهد داد.

از این‌رو پژوهش حاضر به شناسایی و تحلیل دلایل کاهش ارزش‌های اخلاقی در سطح جامعه، ریشه‌یابی آن و پیامدهای این پدیده و ارائه راهکارهایی برای آن از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ پرداخت؛ در این راستا، نخست مفاهیم اخلاقی که در مقایسه با گذشته کم‌رنگ‌تر شده یا از بین رفته‌اند، شناسایی می‌شوند. سپس علل و عوامل مؤثر بر این کاهش ارزش‌ها تجزیه و تحلیل خواهند شد؛ افزون بر آن، پیامدهای ناشی از این وضعیت در سطح جامعه شناسایی می‌شود. بنابر چنین زمینه‌هایی پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به سؤالات زیر است:

(۱) از دیدگاه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان، چه مفاهیمی از ارزش‌های اخلاقی در

جامعه نسبت به گذشته کم‌رنگ‌تر شده است؟

(۲) از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان، چه عواملی سبب کاهش ارزش‌های

اخلاقی در جامعه شده‌اند؟

۳) از دید این دسته از دانشجویان، پیامدهای کاهش ارزش‌های اخلاقی در جامعه شامل چه مواردی است؟

۴) از نگاه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان، چه راهکارهایی برای تقویت ارزش‌های اخلاقی در جامعه وجود دارد؟

۱. روش پژوهش

برای دستیابی به اهداف پژوهش از پارادایم انتقادی، رویکرد کیفی و راهبرد تحلیل مضمون استفاده شد. روش تحلیل مضمون^۱، روشی برای شناخت تحلیل گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است که کاربرد گسترده‌ای دارد. این روش فرا فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. تحلیل مضمون صرفاً روش کیفی خاصی نیست، بلکه فرایندی است که می‌تواند در بیشتر روش‌های کیفی به کار رود؛ به‌طورکلی تحلیل مضمون، روشی است برای دیدن متن، برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتبط، تحلیل اطلاعات کیفی، مشاهده نظام‌مند شخص، تعامل گروه، موقعیت، سازمان و یا فرهنگ و تبدیل داده‌های کیفی به کمی؛ همچنین این روش از این حد هم فراتر می‌رود و جنبه‌های مختلف موضوع پژوهش را تفسیر می‌کند. تحلیل مضمون به پژوهشگر اجازه می‌دهد به جستجوی تم‌های آشکار و پنهان پردازد و سپس آنها را تفسیر کند؛ به همین دلیل، این شیوه از یکسو به‌عنوان یک روش پژوهش کیفی مستقل به کار می‌رود و از سوی دیگر به‌عنوان پایه‌ای برای ورود به سایر روش‌هایی استفاده می‌شود که فراتر از تفسیر و به سمت ساخت نظریه یا شکار جوهره و ارائه مدل حرکت می‌کنند. در تکنیک تحلیل مضمون، اطلاعات براساس موضوع در دسته‌های معنادار طبقه‌بندی می‌شوند تا بتوان نظر پاسخ‌دهندگان را خلاصه و تحلیل کرد.

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت روش تحلیل مضمون روشی است که با تمرکز و خلاقیت پژوهشگر ارتباط دارد و به جسارت ترکیب و خلق اصطلاحات از سوی پژوهشگر نیاز دارد، حرکت از صدر به ذیل و جرقه‌های ذهنی مبهم است، دسته‌بندی‌های متعدد و مختلف در قالب تم‌های بالقوه بسیار ارزشمند است، عموماً هیچ راه منحصر به فردی برای شروع مطالعه در آن وجود ندارد، تعامل پژوهشگر با مؤلفه‌ها و محورها در حال شکل‌گیری باید زنده و پویا باشد، تحلیل مضمون می‌تواند از بیان تم‌ها فراتر رود و جنبه‌های مختلف موضوع پژوهش را نیز تفسیر کند، شکل‌دهی و وصول به تم‌های آب‌دیده از عمده‌ترین نکات آن است، در مراحل مختلف تحلیل، ذهنیت فلسفه پژوهشگر در شکل‌دهی به یک مفهوم عام یا کلی خیلی مؤثر است و بازنگری و غوطه‌وری در تم‌ها و شکل‌دهی مفاهیم و مضامین اصلی و فرعی بسیار مهم است و سرانجام نقشه رضایت‌بخش از تم‌ها یک نکته اساسی است (خنیفیر و مسلمی، ۱۳۹۸: ۴۹-۵۴).

مراحل انجام پژوهش با استفاده از روش تحلیل مضمون عبارت است از: ۱. طراحی پژوهش؛ ۲. گردآوری داده‌ها؛ ۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها؛ ۴. ارائه نتایج تهیه گزارش و ارزیابی پژوهش (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۸: ۵۷-۶۶).

مشارکت‌کنندگان شامل دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بودند. نمونه‌گیری با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند ۲۰ نفر انتخاب شدند. معیار انتخاب دانشجویان، داشتن وقت و تمایل به مشارکت در مصاحبه، داشتن نگرش و دغدغه نسبت به اخلاقیات و ارزش‌های اخلاقی و کاهش آن در سطح جامعه. جمع‌آوری اطلاعات با انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته تا رسیدن به اشباع نظری نسبی انجام شد.

در روند اجرای کار، پس از اتمام و پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، داده‌ها با استفاده از روش دسته‌بندی قیاسی - استقرائی تحلیل شدند؛ در این روش پژوهشگر تحلیل داده‌ها را با بهره‌گیری از مفاهیم و چارچوب‌های نظری استخراج‌شده از مبانی نظری و پیشینه پژوهش آغاز می‌کند (رویکرد قیاسی) و همزمان در روند بررسی داده‌های میدانی، کدها و مقوله‌های جدید برآمده از داده‌ها را شناسایی کرده، به چارچوب مفهومی اولیه می‌افزاید یا آن را اصلاح می‌کند (رویکرد استقرائی). به‌گفته پتن^۱، این رویکرد تلفیقی امکان بهره‌گیری همزمان از نظریه‌های موجود و صدای مشارکت‌کنندگان را فراهم می‌کند و به درک عمیق‌تر پدیده مورد مطالعه می‌انجامد (پتن، ۲۰۱۵).

پژوهش حاضر در سه گام اصلی و هر کدام در چند مرحله انجام شد؛ در گام نخست به بررسی مبانی نظری، پیشینه و خلأ پژوهش پرداخته و هدف پژوهش تعیین شد؛ در گام دوم به جمع‌آوری داده‌ها از راه مصاحبه نیمه‌ساختاریافته پرداخته شد. میانگین زمان هر مصاحبه بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه بود. سؤالات مصاحبه به‌صورت باز طراحی شدند که شامل این دست از سؤال‌ها بود: «مهم‌ترین ارزش‌های اخلاقی حاکم بر جامعه از نظر شما کدام‌اند؟»، «چه عواملی موجب تضعیف ارزش‌های اخلاقی در جامعه شده‌اند؟»، «کاهش ارزش‌های اخلاقی چه پیامدهایی برای فرد و جامعه به همراه دارد؟» و «چه راهکارهایی را برای تقویت ارزش‌های اخلاقی در جامعه پیشنهاد می‌کنید؟». فرایند مصاحبه تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. در گام سوم نیز داده‌ها پس از خواندن دقیق و مکرر در قالب کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شدند و در نهایت یافته‌ها در چهار بخش شامل شناسایی ارزش‌های اخلاقی، عوامل و پیامدهای کاهش آنها و ارائه راهکارهای تقویت ارزش‌های اخلاقی در جامعه از نگاه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان انجام پذیرفت.

به‌منظور شفاف‌سازی فرایند تحلیل داده‌ها، نمونه‌ای از فرایند کدگذاری ارائه می‌شود. در مرحله

کدگذاری باز، مفاهیمی مانند «کم‌رنگ شدن احترام در جامعه»، «کاهش احترام در خانواده» و «بی‌توجهی به جایگاه بزرگ‌ترها» از متن مصاحبه استخراج شد. در مرحله کدگذاری محوری، این کدها در مقوله «کاهش احترام به بزرگ‌ترها» تجمیع شد و سرانجام در مرحله کدگذاری انتخابی، این مقوله ذیل مقوله کلان «کم‌رنگ شدن مفاهیم اخلاقی در جامعه» قرار گرفت.

برای حصول اطمینان از روایی پژوهش و اطمینان از دقیق‌بودن یافته‌ها، اقدامات زیر انجام شد:

۱. اطمینان‌پذیری^۱: بازنگری و بازاندیشی اسناد در پژوهش از سوی پژوهشگران؛ آنها مدت زیادی را صرف بازنگری اسناد، متن مصاحبه‌ها و تحلیل و دسته‌بندی آنها کردند و تا حد امکان تلاش شد که سوگیری و پیش‌داوری پژوهشگران کنترل شود؛ ۲. بررسی همکار: بهره‌بردن از نظر چند نفر از همکاران متخصص در این زمینه؛ ۳. باورپذیری^۲: در این مرحله به این مسئله پرداخته شد که داده‌ها همساز و همبسته باشند، نه پراکنده و متناقض. این امر از راه حفظ ارتباط با تعدادی از مشارکت‌کنندگان جهت اطمینان از آن صورت گرفت که داده‌های دسته‌بندی‌شده، واقعاً همان چیزی است که آنها می‌دانند و عمل می‌کنند؛ ۴. روش بعدی تأییدپذیری^۳ بود. این روش که به عینیت کیفی یا گزارش طبیعی گرایانه کیفی هم نامیده می‌شود به این امر می‌پردازد که یافته‌ها عملاً و در واقع مبتنی بر داده‌ها هستند یا خیر؛ ۵. انتقال‌پذیری^۴: این روش که به کاربردپذیری یافته‌های پژوهش گفته می‌شود به تعدد و گوناگونی واقعیت‌های ساخته‌شده تأکید دارد و در قسمت نتیجه‌گیری تبیین خواهد شد.

جدول ۱: نمونه کدگذاری یافته‌ها

کد انتخابی	کد محوری	کد باز	نقل قول
کم‌رنگ شدن مفاهیم اخلاقی	کاهش احترام به بزرگ‌ترها	کم‌رنگ شدن احترام	«احترام... کم‌رنگ تر شده...»

جدول ۲: مشخصات مشارکت‌کنندگان

کد	جنس	سن	رشته	مقطع تحصیلی
۱	مرد	۲۰	آموزش ابتدائی	کارشناسی
۲	مرد	۲۰	امور تربیتی	کارشناسی
۳	مرد	۱۹	کودکان استثنائی	کارشناسی
۴	مرد	۲۲	تربیت بدنی	کارشناسی
۵	مرد	۲۴	ادبیات فارسی	کارشناسی

1. Dependability
2. Credibility
3. Confirmability
4. Transformability

کد	جنس	سن	رشته	مقطع تحصیلی
۶	مرد	۲۳	آموزش ریاضی	کارشناسی
۷	مرد	۲۲	امور تربیتی	کارشناسی
۸	مرد	۲۴	آموزش ابتدائی	کارشناسی
۹	مرد	۲۱	آموزش ابتدائی	کارشناسی
۱۰	زن	۲۴		کارشناسی
۱۱	زن	۲۲	کودکان استثنائی	کارشناسی
۱۲	زن	۲۲	کودکان استثنائی	کارشناسی
۱۳	زن	۱۹	آموزش ریاضی	کارشناسی
۱۴	زن	۱۹	آموزش ابتدائی	کارشناسی
۱۵	زن	۲۳	تربیت بدنی	کارشناسی
۱۶	زن	۲۱	تربیت بدنی	کارشناسی
۱۷	زن	۲۰	کودکان استثنائی	کارشناسی
۱۸	زن	۱۹	امور تربیتی	کارشناسی
۱۹	زن	۲۰	آموزش ابتدائی	کارشناسی
۲۰	زن	۲۳	آموزش ابتدائی	کارشناسی

۲. یافته‌های پژوهش

با توجه به آنکه رویکرد این پژوهش کیفی است و در پژوهش‌های کیفی از نقل قول‌های زنده و مستقیم مصاحبه‌شوندگان استفاده می‌شود، بخش تحلیل منطقاً در قسمت نتیجه‌گیری ارائه شده است؛ زیرا نویسندگان از نظر اخلاق حرفه‌ای، خود را موظف به نقل قول مستقیم دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان می‌دانند و به هیچ وجه دخل و تصرفی در محتوای مصاحبه‌ها اعمال نکردند. از این رو پژوهشگران به صورت مستقیم به ذکر نقل قول‌های مصاحبه‌شوندگان پرداختند و تحلیل نهایی داده‌ها در بخش نتیجه‌گیری ارائه شد.

۲-۱. مفاهیم اخلاقی کم‌رنگ شده نسبت به گذشته

۲-۱-۱. احترام به بزرگ‌ترها

احترام گذاشتن یکی از مهم‌ترین وظایف هر انسانی است؛ در این باره مصاحبه‌شونده شماره ۲ می‌گوید:
اولین مورد که به آن اشاره شد، احترام است که چه در اجتماع‌های بزرگ و چه در اجتماع‌های کوچک مثل خانواده کم‌رنگ‌تر شده و امروزه شاهد به حد صفر رسیدن این مفهوم هستیم.

(موارد مشابه: ۱، ۴، ۷، ۱۱، ۱۳، ۱۵، ۱۷، ۱۹).

۲-۱-۲. صداقت

صداقت بالاترین سطح کیفیت در زندگی انسان و پایه‌ی زندگی سالم است. مصاحبه‌شونده شماره ۲ می‌گوید:

صداقت به شکل کلی در تمام دنیا در حال کمتر شدن است. انسان‌ها برای رسیدن به خواسته‌های خود، به هر صورت ممکن از انواع دروغ و تظاهر استفاده می‌کنند و به مفهوم صداقت کوچک‌ترین توجهی نخواهد شد.

(موارد مشابه: ۸، ۱۰، ۱۳، ۱۸، ۲۰).

۲-۱-۳. وفاداری

روابط براساس وفاداری حفظ می‌شوند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۶ می‌گوید:

نسبت به گذشته با چالش زیادی در این زمینه روبه‌رو هستیم. وفاداری و عمل به وعده‌ها و حرف‌ها خیلی نسبت به گذشته کم شده است. حرف دل و زبان یکی نیست؛ درحالی‌که در گذشته این‌گونه نبود.

(مورد مشابه: ۲).

۲-۱-۴. مسئولیت‌پذیری

هر انسانی نسبت به خود یا دیگران مسئولیت‌هایی دارد. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید:

مسئولیت‌پذیری در مقابل اعمال خود و پایبندی به نتایج آنها به صورت کم‌رنگ‌تری در جامعه مشهود است. افراد بیشتر به دنبال برائت و توجیه اعمال خود هستند تا اینکه به مسئولیت‌های خود پایبند باشند.

(موارد مشابه: ۲، ۸، ۲۰).

۲-۱-۵. کسب حلال

کسب حلال در زندگی سبب آرامش فرد در زندگی می‌شود؛ در این باره مصاحبه‌شونده شماره ۷ می‌گوید:

در گذشته افراد جامعه بسیار تلاش می‌کردند لقمه‌ای حلال برای خانواده‌شان سر سفره ببرند، اما امروزه زیاد به آن توجه نمی‌کنند و به راحتی در کسب‌وکار خود غل و غش می‌کنند، وضعیت اقتصادی جامعه در این امر بی‌تأثیر نیست.

۲-۱-۶. صلۀ ارحام

صِلَّة رَحِم ارتباط و دیدار با خویشاوندان و کمک به آنهاست. مصاحبه‌شونده شماره ۷ می‌گوید:

درگذشته مردم با نزدیکان و بستگان خود روابط گرم‌تری داشتند و بیشتر به دیدار یکدیگر

می‌رفتند، اما امروزه با وجود زندگی شیشه‌ای و محصور بودن هر فرد در شیشه مخصوص خود، این مفهوم اخلاقی به فراموشی سپرده خواهد شد.

۲-۱-۷. حیا

یکی دیگر از مفاهیم اخلاقی کم‌رنگ شده حیاست. مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید:

حیا چیزی که اگر از بین برود، انسان به احتمال زیاد دست به هر کاری می‌زند. حیا و شرم مفهومی است که انسان را سنگین نگه می‌دارد، اما اگر دقت کنیم و به جامعه خودمان نگاهی بیندازیم، می‌بینیم که کسانی هستند که شرم و حیای کمی دارند، اما خیلی هم منفور نیستند؛ دلیلش این است که حیا به صورت عمومی تنزل کرده، وگرنه بعضی از افعال بی‌حیایی نزد انسان‌های باحیا تعجب‌آور است.

(مورد مشابه: ۶).

۲-۱-۸. امانتداری

یکی از خصلت‌های پسندیده امانتداری است. معمولاً ما در زندگی خود به امانتداران خوب احتیاج داریم. مصاحبه‌شونده شماره ۲ می‌گوید:

عدالت، احسان، امانتداری و صلح‌طلبی نیز از مفاهیم دیگری هستند که در جامعه بروز به‌شدت پایینی دارند و به‌سختی می‌توان افرادی را یافت که هنوز به این اصول پایبند باشند.

۲-۱-۹. قناعت

قناعت همان اعتدال در زندگی و دوری از اسراف‌کردن و راضی بودن از زندگی است. مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید:

قناعت یا به فرمایش بزرگان «گنج بی‌پایان» از مفاهیمی است که امروزه بسیار کم‌رنگ شده، قناعتی که انسان را شاکر به بار می‌آورد و شاکر بودن هم به انسان انگیزه ادامه کار و تلاش برای زندگی است، متأسفانه کم‌رنگ شده است.

۲-۱-۱۰. کمک‌کردن

کمک به دیگران می‌تواند اعم از کمک اجتماعی، اقتصادی، سیاسی باشد و انسان‌ها می‌توانند در صورت رضایت و میل درونی به یکدیگر یاری رسانند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید:

حس همکاری و تعامل در جامعه به تدریج جای خود را به رقابت و فردگرایی داده است. بسیاری از افراد به‌جای کار گروهی و همفکری به دنبال موفقیت فردی هستند.

(موارد مشابه: ۴، ۱۲).

۲-۱-۱۱. همدلی

همدلی، درک احساس توانایی دید از نگاه دیگران و قرار دادن خود در جایگاه آنهاست. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید:

توانایی درک و احساس دیگران و واکنش مناسب به آنها نیز به نظر می‌رسد که به‌مرور زمان تضعیف شده است. در دنیای امروز با افزایش فعالیت‌های مجازی، ارتباطات عاطفی کمتر برقرار می‌شود.

(موارد مشابه: ۱۱، ۱۳).

۲-۱-۱۲. عدالت

عدالت و انصاف از بهترین صفت و ویژگی یک جامعه انسانی مطلوب به‌شمار می‌رود. مصاحبه‌شونده شماره ۱۸ می‌گوید:

دوری از ظلم و توجه به برابری در میان همه انسان‌ها کم‌رنگ شده است.

(موارد مشابه: ۲، ۲۰).

۲-۱-۱۳. عفت کلام

عفت کلام صفتی است که مانع چیرگی شهوت‌ها می‌شود. مصاحبه‌شونده شماره ۹ می‌گوید:

بیشتر از همه مفهوم‌ها عفت کلام کم‌رنگ شده است؛ بدین علت که امروزه مردم چنین می‌پندارند که اگر کسی عفت کلام داشته باشد، بولد (مشخص) نیست و به اصطلاح مثبت است؛ در نتیجه در اجتماعات مقبولیت کمتری دارد و کمتر کسی را می‌بینیم که با عفت کلام صحبت کند.

۲-۱-۱۴. صرفه‌جویی

صرفه‌جویی نکردن از صفاتی است که می‌تواند سبب تضعیف جامعه شود. مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ می‌گوید:

امروزه به دلیل بنیان‌های اقتصادی فاسد جامعه مصرف‌گرایی رواج یافته است. تولید برای رفع نیاز دیگر معنایی ندارد. تولید صرفاً برای مبادله و ایجاد ارزش اضافی و در نهایت انباشت سرمایه صورت می‌گیرد.

۲-۱-۱۵. ایمان

برای انجام دادن کار و رساندن آن به مرحله عمل باید به مرحله ایمان و اعتقاد قلبی رسید. مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید:

این مفهوم نیز ابهت و قوتش بسیار کم‌رنگ‌تر شده است، ایمان و عقیده‌ای که مسیر و چارچوب را برای انسان تعیین می‌کند رو به ضعف است، ایمان و عقیده جزئی از جهان‌بینی یک انسان است، اما اگر کم‌رنگ شود سبب هرج‌ومرج و خروج از آن قانون و چارچوبی می‌گردد که انسان باید به آن متعهد و پایبند باشد.

۲-۱-۱۶. اعتماد

در جامعه‌ای که دروغ‌گویی رواج پیدا کند اعتماد برای افراد آن جامعه سخت می‌شود. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید:

وقتی مفاهیم اخلاقی کاهش می‌یابند، افراد به یکدیگر و نهادهای اجتماعی کمتر اعتماد می‌کنند. این بی‌اعتمادی می‌تواند موجب کاهش همکاری‌های اجتماعی و اقتصادی شود و در نهایت به تضعیف انسجام اجتماعی بینجامد.
(موارد مشابه: ۱۱، ۱۳، ۱۷، ۱۸).

۲-۱-۱۷. اجتماعی بودن

در جامعه‌ای که ارزش‌های اخلاقی نباشد رفتارهای ضداجتماعی بروز می‌یابند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ می‌گوید:

نبودن احترام می‌تواند به افزایش رفتارهای ضداجتماعی بینجامد که این امر موجب آسیب به هنجارها و قوانین جامعه شده، و ناهنجاری‌های اجتماعی را تقویت می‌کند.

۲-۲. دلایل کاهش مفاهیم اخلاقی

۲-۲-۱. گسترش استفاده از رسانه و فضای مجازی

قسمت عمده‌ای از ارتباطات و مکالمات ما در دنیای کنونی از راه رسانه و فضای مجازی است؛ در این باره مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ می‌گوید:

رسانه‌های اجتماعی فضای تبادل نظر را آسان کرده‌اند، اما این فضا می‌تواند به چالش بینجامد. گاهی افراد در فضاهای مجازی بیشتر به حمله و تنش‌های لفظی متوسل می‌شوند.
(موارد مشابه: بیشتر موارد).

۲-۲-۲. رواج فردگرایی

فردگرایی به معنای آن است که منافع شخصی خود را بر جمع اولویت دهیم. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید:

افزایش فردگرایی و تمرکز بیش از حد بر منافع شخصی می‌تواند به کاهش توجه به

مسئولیت‌های اخلاقی و اجتماعی بینجامد؛ در چنین شرایطی، افراد ممکن است به دنبال منافع خود باشند بدون توجه به تأثیرات آن بر دیگران. (موارد مشابه: ۹، ۱۱، ۱۲).

۲-۳. افزایش روند فشار اقتصادی و بحران مالی

فشارهای اقتصادی می‌توانند به کاهش ارزش‌های اخلاقی بینجامند. مصاحبه‌شونده شماره ۶ می‌گوید:

واقعاً نمی‌توان شرایط اقتصادی و اجتماعی و... را در این موارد بی‌اثر دانست، مثلاً دزدی می‌تواند از شرایط بد اقتصادی ایجاد شده باشد یا مثلاً در مدرسه به هیچ‌کدام از ما آموزش نداده‌اند که چگونه پول در بیاوریم؛ در واقع ما را تنها یک ضبط کهنه در نظر می‌گرفتند که فقط حفظ کنیم. (موارد مشابه: ۸، ۱۳، ۱۷، ۲۰).

۲-۴. شیوع بی‌اعتنایی به ارزش‌های اخلاقی

بی‌توجهی به ارزش‌های اخلاقی سبب کاهش ارزش‌های اخلاقی می‌شود. مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ می‌گوید:

از جمله علل کاهش مفاهیم اخلاقی در سطح جامعه را می‌توان بی‌اعتنایی افراد نسبت به ارزش‌های اخلاقی و انجام ندادن آنها دانست. در دوره‌های گذشته، افزون بر اعتقاد قلبی، مردم در رفتار هم این ارزش‌های اخلاقی را نشان می‌دادند؛ اما امروزه این ارزش‌ها در سطح باور باقی مانده، و در عمل مردم مخالف آن رفتار می‌کنند. (مورد مشابه: ۱۸).

۲-۵. تغییرات فرهنگی (رواج غرب‌زدگی)

تنوع فرهنگ‌ها و مواجهه با آنها می‌تواند سبب کاهش ارزش‌های اخلاقی در جامعه شود. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید:

گذر زمان و تغییر در ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، شاید برخی از مفاهیم اخلاقی را کم‌رنگ کرده که در گذشته اهمیت داشته‌اند. جهانی‌سازی و تعامل فرهنگی نیز می‌تواند به تغییر و تحول در ارزش‌های اخلاقی بینجامد. (موارد مشابه: ۱، ۵، ۸، ۱۴، ۱۹).

۲-۲-۶. افزایش فساد

در جامعه‌ای که فساد وجود داشته باشد ارزش‌های اخلاقی کاهش یافته است. مصاحبه‌شونده شماره ۷ می‌گوید:

در طول تاریخ دیده‌ایم که برای نابودی یک مملکت چه کارهایی می‌کنند، نخست فساد را در آن رواج می‌دهند؛ به شکلی که به امری عادی و مورد افتخار برای افراد تبدیل شود.

(مورد مشابه: ۱۳).

۲-۲-۷. کم‌رنگ‌شدن نقش خداپرستی

با فاصله گرفتن از دینداری و کم‌رنگ‌شدن خداپرستی، ارزش‌های اخلاقی هم کاهش می‌یابند. مصاحبه‌شونده شماره ۴ می‌گوید:

کم‌شدن خداپرستی و دینداری افراد سبب شده است که دیگر به مفاهیم اخلاقی توجه نداشته باشند و دیگر به هیچ اصولی پایبند نباشند.

۲-۲-۸. ملاحظه وفور تحقق بی‌عدالتی در سطح جامعه

در جامعه‌ای که تبعیض وجود داشته باشد و حق مردم به‌درستی رعایت نشود، ارزش‌های اخلاقی کم‌رنگ می‌شود. مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ می‌گوید:

نقص قانون و بی‌عدالتی اجتماعی به احساس نارضایتی اجتماعی و کاهش اعتماد به سیستم قانونگذاری می‌انجامد. افراد ممکن است در این شرایط احساس کنند که رعایت اخلاق بی‌فایده است.

۲-۲-۹. کم‌رنگ‌شدن نقش خانواده

مصاحبه‌شوندگان اظهار کردند که کاهش نقش خانواده با کاهش رعایت برخی ارزش‌های اخلاقی همراه است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ می‌گوید:

کم‌رنگ‌شدن خانواده به‌عنوان نهاد اجتماعی با تغییرات در ساختار خانواده و وظایف آن، نقش خانواده در تربیت اخلاقی را کاهش داده است. بی‌توجهی والدین به پرورش اخلاقی فرزندان می‌تواند به تنزل ارزش‌های اخلاقی بینجامد.

(مورد مشابه: ۶).

۲-۲-۱۰. رواج بی‌سوادی و ناآگاهی

در جامعه کنونی با توجه به پیشرفت تکنولوژی در حوزه‌های مختلف، ناآگاهی توجیه‌پذیر نیست.

مصاحبه‌شونده شماره ۲ می‌گوید:

کم‌سوادى و ناآگاهى كافى خانواده و در ادامه جامعه سبب بروز ناپابندى به اين مفاهيم است.

(موارد مشابه: ۶، ۷).

۲-۱۱. وجود حسادت و بخل

مصاحبه‌شوندگان اشاره کردند که مشاهده حسادت در روابط فردی سبب کاهش رعایت ارزش‌های اخلاقی می‌شود. مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید:

اين صفت رذيله خود خلاف ايمان و عقیده پاک است و موجب می‌شود انسان به چیزهایی چشم بدوزد که دیگران دارند و وقتی به داشته‌های دیگران چشم دوخت، حاضر است به صورت نادرست آن چیزهایی که دیگران دارند او هم به دست آورد و باز هم قناعت را نیز از بین می‌برد.

۲-۱۲. غلبه نگرش مادی‌گرایی

مصاحبه‌شوندگان اشاره کردند که در جامعه امروزی، توجه بیش از حد به مسائل مادی سبب شده است ارزش‌های اخلاقی کمتر مدنظر قرار گیرد. به گفته مصاحبه‌شونده شماره ۳:

فراهم‌کردن شرایط و موقعیت برای فرزندان و بی‌توجهی به تربیت آنان سبب ایجاد این وضعیت است.

اين دیدگاه نشان می‌دهد که گرایش به مادی‌گرایی، نه‌تنها فردی بلکه ناشی از رفتارهای خانوادگی است (موارد مشابه: ۱۲، ۱۵).

۲-۱۳. کم‌شدن صله ارحام در جامعه

دیدار اقوام و خویشاوندان با هم سبب تقویت صله‌رحم، باخبر شدن از مشکلات همدیگر و یاری دادن یکدیگر است. مصاحبه‌شونده شماره ۴ می‌گوید:

یکی دیگر از دلایل، کاهش دیدوبازدید یا همان صله ارحام است. در قدیم افراد به دیدن پدر بزرگ و مادر بزرگ خود می‌رفتند و از آنها درس‌های اخلاقی فراوانی یاد می‌گرفتند.

۲-۱۴. کاهش نقش اعتماد اجتماعی

وقتی اعتماد اجتماعی وجود نداشته باشد، روابط اجتماعی و اخلاقی به‌سختی شکل می‌گیرند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید:

کاهش اعتماد میان افراد و گروه‌های اجتماعی می‌تواند به تضعیف اخلاقیات بینجامد.

وقتی افراد احساس کنند که دیگران به اصول اخلاقی پایبند نیستند، ممکن است خود نیز از این اصول فاصله بگیرند.

۲-۱۵. رواج الگوهای نامناسب

الگوی نامناسب سبب کاهش ارزش‌های اخلاقی می‌شود. مصاحبه‌شونده شماره ۸ می‌شود: رسانه‌ها و فضای مجازی با ترویج الگوهای نامناسب، نقش مهمی در کاهش این مفاهیم دارند.
(موارد مشابه: ۲، ۱۳).

۲-۳. پیامدهای کاهش مفاهیم اخلاقی

۲-۳-۱. افزایش مشکلات خانوادگی

چنان‌که مفاهیم اخلاقی به درستی رعایت نشود می‌تواند سبب مشکلاتی در سطح خانواده شود. مصاحبه‌شونده شماره ۹ می‌گوید:
از بین رفتن صداقت نیز می‌تواند موجب فروپاشی خانواده‌ها شود و اگر نهاد خانواده فرو باشد که پایه و اساس تشکیل دهنده جامعه است، دیگر راه رسیدن به جامعه آرمانی باز نیست و فرایند انتقال ارزش‌ها با مشکل روبه‌رو و جامعه دچار دگرگونی می‌شود.
(موارد مشابه: ۱، ۸، ۱۳).

۲-۳-۲. افزایش سطح آمار طلاق

ناهماهنگی در اخلاق و رفتار زوج‌ها با همدیگر می‌تواند عامل طلاق باشد. مصاحبه‌شونده شماره ۱ می‌گوید:
حاکم شدن فرهنگ غرب سبب انواع بی‌بندوباری می‌شود و این امر افزایش مشکلات خانوادگی و حتی بالا رفتن آمار طلاق را در پی دارد.
(موارد مشابه: ۲، ۱۳).

۲-۳-۳. پرهیز از همدلی و یاری همدیگر

چنان‌که ارزش‌های اخلاقی کم‌رنگ شوند روحیه اجتماعی و یاری‌رساندن به یکدیگر نیز کاهش می‌یابد. مصاحبه‌شونده شماره ۴ می‌گوید:
همین که مثلاً یک فرد مسن برای کار با خودپرداز از افراد جامعه کمک می‌خواهد، اما افراد خیلی کمی از مرم به او کمک می‌کنند.
(موارد مشابه: ۱۰، ۱۳).

۴-۳-۲. افزایش سطح رقابت‌پذیری منفی

در صورت نبود ارزش‌های والاتر و بالاتر رقابت‌های منفی افزایش پیدا می‌کنند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید:

در جوامعی که مفاهیم اخلاقی کم‌رنگ شده‌اند، رقابت‌پذیری منفی افزایش می‌یابد.

۵-۳-۲. افزایش رواج سطح اعتیاد

یکی از نتایج کم‌رنگ‌شدن ارزش‌های اخلاقی افزایش اعتیاد است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ می‌گوید:

افراد نمی‌توانند حتی در گروه‌های اجتماعی کوچکی مانند خانواده، زندگی و ارتباط سالم با آنها داشته باشند و دچار درگیری با آنان می‌شوند که ممکن است فرزندان را به سمت مواردی مانند اعتیاد هدایت کند.

(مورد مشابه: ۱۶).

۶-۳-۲. ایجاد ناامنی اجتماعی

هرگاه ارزش‌های اخلاقی کم‌رنگ شوند، امنیت هم کاهش می‌یابد که یکی از همان ارزش‌های اخلاقی است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ می‌گوید:

جامعه‌ای که اخلاقیات در آن کم‌رنگ باشد، ممکن است با بحران‌های روانی، اجتماعی و اقتصادی روبرو شود. این موضوع می‌تواند به افزایش جرم و حوادث پیش‌بینی‌ناپذیر بینجامد.

۷-۳-۲. بالارفتن سطح بیماری‌های روحی و روانی

در جامعه‌ای که ارزش‌های اخلاقی مثبت وجود نداشته باشد، افراد آن دچار بیماری‌های روحی و روانی می‌شوند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۹ می‌گوید:

وقتی در جامعه جایگاه بزرگ‌ترها تنزل پیدا کند و دیدگاه آنها تمسخر شود، کم‌کم عواطف انسانی از بین می‌رود؛ دیگر کسی برای فرد دیگری دلسوزی نمی‌کند، آنها را به نوعی فضولی و دخالت قلمداد می‌کنند و سبب می‌شود کم‌کم انسان‌ها که باید به صورت گروهی در ارتباط باشند از هم فاصله بگیرند و نتیجه آن بیماری‌های روحی و روانی است که نه‌تنها کشور ما بلکه در تمام کشورها به شدت شیوع یافته است.

۸-۳-۲. رواج پرهیز از وظیفه‌شناسی

در صورت نبود ارزش‌های اخلاقی افراد مسئولیت‌ها و وظایف خود را به درستی انجام نمی‌دهند.

مصاحبه‌شونده شماره ۸ می‌گوید:

عدم مسئولیت‌پذیری به پیگیری نکردن وظایف و تعهدات می‌انجامد که این موضوع می‌تواند به مشکلات کاری، خانوادگی و اجتماعی منتهی شود.

۲-۳-۹. افزایش آمار خودکشی

خودکشی یکی دیگر از نتایج کاهش ارزش‌های اخلاقی است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۹ می‌گوید:

کم‌کم انسان‌ها که باید به‌صورت گروهی در ارتباط باشند از هم فاصله می‌گیرند و نتیجه آن بیماری‌های روحی و روانی است که نه تنها کشور ما بلکه در تمام کشورها به‌شدت شروع یافته و هر روز در حال افزایش است تا آنجا که آمار خودکشی‌ها هر سال بیشتر می‌شود، همه این موارد ناشی از تنزل اخلاقیات در جامعه است.

۲-۳-۱۰. رواج سطح تنش و دعوا

وقتی ارزش‌های اخلاقی کم‌رنگ شوند، ممکن است مشکلات جامعه به‌صورت تنش و دعوا بروز یابد. مصاحبه‌شونده شماره ۹ می‌گوید:

افزایش آمار دعوا و خشونت از نتایج از بین رفتن عفت کلام است؛ زیرا یک کلمه ناسزا می‌تواند سبب ایجاد تنش بین افراد شود، نتیجه دیگر آن تربیت نسلی فحاش است که با مفهوم عفت کلام آشنایی ندارند و شاید حتی آن را قبیح بشمارند.
(مورد مشابه: ۸).

۲-۳-۱۱. رواج حق جلودادن باطل

چنان‌که ارزش‌های اخلاقی کم‌رنگ شوند باطل جای حق را می‌گیرد. مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید:

باطل جای حق را می‌گیرد و این فاجعه است، فعل منفی پیامد مثبت دارد و ارزش‌ها نابود می‌شوند. انسانیتی که تمامی ادیان و مکاتب، آن را خوب می‌دانند از بین می‌رود، انسانیت هم که از بین برود دیگر حرفی برای گفتن باقی نمی‌ماند؛ به‌طور کلی جامعه نابود می‌شود؛ نابودشدن کسانی که از آنها انتظار می‌رود، نه انگیزه‌ای دارند و نه تلاشی چون همان مورد اول (باطل جای حق را بگیرد) دیده‌اند.

۲-۳-۱۲. افزایش دروغ‌گویی

مصاحبه‌شوندگان اظهار کردند که کاهش رعایت ارزش‌های مثبت مانند صداقت و وفاداری سبب افزایش

رفتارهای منفی از جمله دروغ‌گویی شده است. در این پژوهش «دروغ‌گویی» به معنای گفتن مطالب نادرست یا پنهان کردن حقیقت برای منافع شخصی در نظر گرفته شده است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ می‌گوید:

در جامعه امروزی کلاهبرداری‌های فراوانی به شکل‌های نوین از طریق یک راه ارتباطی (لینک) ساده مشاهده می‌شود یا اینکه مردم به‌راحتی به همدیگر دروغ می‌گویند، انگار بدون دروغ گفتن نمی‌توانند روز خود را شب کنند.

(موارد مشابه: ۱۶، ۱۸).

۲-۳-۱۳. افزایش سطح دزدی و کلاهبرداری

در جامعه‌ای که صداقت از بین برود دزدی و کلاهبرداری به‌راحتی اتفاق می‌افتد. مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ می‌گوید:

هرچه مفاهیم اخلاقی در جامعه کم‌رنگ شود به همان نسبت دزدی، بی‌حیایی، بی‌آبرویی و بی‌احترامی در جامعه افزایش می‌یابد و سبب تغییر کل فرهنگ می‌شود.

(موارد مشابه: ۴، ۸، ۲۰).

۲-۳-۱۴. افزایش سطح بی‌احترامی بین افراد

بی‌احترامی یکی دیگر از نتایج کاهش ارزش‌های اخلاقی است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ می‌گوید:

کاهش صمیمیت در جامعه موجب بی‌احترامی و سردی رفتار می‌شود و احترام به بزرگ‌ترها در جامعه از بین می‌رود، کوچک و بزرگی دیگر وجود ندارد و دیگر چیزی به اسم صلح‌رحم در افراد وجود نخواهد داشت.

(مورد مشابه: ۱۷).

۲-۴. راهکارهای برگرداندن ارزش‌های اخلاقی به جامعه

۲-۴-۱. آموزش دادن مستمر ارزش‌های اخلاقی

مصاحبه‌شوندگان تأکید کردند که آموزش مستمر ارزش‌های اخلاقی توسط والدین در خانه و معلمان در مدرسه از سنین پایین بسیار مؤثر است. مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید:

اگر بخواهیم کاری کنیم که اخلاقیات به جامعه برگردد باید فرزند خود را از کودکی تربیت کنیم، چون وقتی بزرگ شود احتمال تربیت و گوش‌دادن او کمتر می‌شود.

(موارد مشابه: ۱، ۵، ۶، ۸، ۹).

۲-۴-۲. معرفی الگوهای متعالی

اگر در زندگی الگوی خوبی داشته باشیم، می‌توانیم به زندگی سالمی دست یابیم. مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید:

چیزی که من فکر می‌کنم راهگشا باشد، استفاده از الگوهای مثبت خودمان است؛ یعنی الگوهای خود را بشناسند و بفهمند که چه کسانی بوده‌اند و چه کارهایی کرده‌اند، چه الگوهای دینی و مذهبی چه الگوهای فرهنگی و ... متأسفانه امروزه فرزندان ما بازیکنان و سلبریتی‌ها را خیلی خوب می‌شناسند، اما کسانی که برای ما تلاش کرده‌اند و در آن راه حتی جانشان را از دست داده‌اند، نمی‌شناسند.

(موارد مشابه: ۵، ۸، ۱۵).

۲-۴-۳. ایجاد محیط سالم برای تعامل

جامعه‌ای که محیط سالمی داشته باشد به بسیاری از ارزش‌های اخلاقی دست می‌یابد. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید:

ایجاد فضاهایی برای تعامل مثبت میان اعضای خانواده نیز ضروری است، برگزاری کارگاه‌ها و سمینارها در زمینه اخلاق و ارزش‌ها می‌تواند فضای مناسبی برای بحث و تبادل نظر فراهم آورد و افراد را تشویق کند تا نظرات و تجربیات خود را به اشتراک بگذارند.

(مورد مشابه: ۸).

۲-۴-۴. بازگشت به هویت اسلامی

در این پژوهش «بازگشت به هویت اسلامی» به معنای توجه دوباره به ارزش‌ها و آموزه‌های اخلاقی اسلامی و احیای آنها در رفتارهای فردی و اجتماعی است و نه صرفاً رجوع به گذشته تاریخی. این بازگشت می‌تواند از راه آموزش عملی اخلاق اسلامی، معرفی الگوهای اخلاقی قابل تقلید و تطبیق آموزه‌ها با زندگی معاصر تقویت شود. مصاحبه‌شونده شماره ۴ می‌گوید:

به نظرم باید افراد به هویت اسلامی خود بازگردند؛ یعنی تنها راه بازگشت اخلاقیات به

جامعه بازگشت به هویت اسلامی است.

(موارد مشابه: ۳، ۷، ۱۹).

۲-۴-۵. تقویت اعتماد اجتماعی بین افراد

اگر افراد جامعه به همدیگر اعتماد داشته باشند بهتر می‌توانند به همدیگر کمک کنند. مصاحبه‌شونده شماره ۸ می‌گوید:

ایجاد محیط‌هایی برای تعامل سالم و تقویت اعتماد میان مردم می‌تواند کمک‌کننده باشد. (مورد مشابه: ۱۷).

۲-۴-۶. شروع از خود و فردیت فرد

اگر بخواهیم تغییری در جامعه ایجاد کنیم باید از خودمان شروع کنیم. به گفته مصاحبه‌شونده شماره ۱۷: برای اینکه بسیاری از مفاهیم اخلاقی دارای اهمیت بشود باید از خودمان شروع کنیم، همین که با ادب و احترام با بچه‌های کوچک‌تر صحبت کنیم و بتوانیم هیجان‌ات خود را در مقابل اشتباهات آنها کنترل کنیم سبب می‌شود آنان هم چنین شیوه برخوردی را یاد بگیرند، یعنی به طور کلی چنین منظوری دارم که اگر ما رفتار و اخلاقیات خود را براساس اصول اخلاقی رعایت کنیم، گسترش مفاهیم اخلاقی را به همراه خواهد داشت.

۲-۴-۷. گسترش مراسم‌های فرهنگی مناسب و متناسب

برای آموزش بهتر می‌توان مراسم‌های فرهنگی را ایجاد کرد. مصاحبه‌شونده شماره ۱ می‌گوید: در کنار همه این اقدامات می‌توان همایش و مراسم‌های فرهنگی را در دانشگاه‌های سراسر کشور با این هدف برگزار کرد. (مورد مشابه: ۱۹).

۲-۴-۸. انتخاب افراد شایسته

جامعه‌ای که افراد شایسته برای تصدی مسئولیت‌های اجتماعی و اداری خود داشته باشد، به‌ندرت دچار کاهش ارزش‌های اخلاقی می‌شود. انتخاب این افراد باید براساس معیارهای اخلاقی و شایستگی حرفه‌ای صورت گیرد تا ارزش‌های اخلاقی در جامعه ترویج و از تغییر یا کاهش هنجارها جلوگیری شود. به گفته مصاحبه‌شونده شماره ۱۴:

برای کاهش این پیامدها در سنجش افراد باید ارزش‌های اخلاقی مورد معیار و سنجش قرار گیرد، افراد شایسته در جامعه انتخاب و ارزش‌های اخلاقی در جامعه ترویج شوند و از تغییر ارزش‌ها و هنجارها جلوگیری شود.

۲-۴-۹. تقویت نهاد خانواده

خانواده یکی از ارکان مهم جامعه است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ می‌گوید: خانواده به‌عنوان نخستین نهاد اجتماعی، نقش مهمی در انتقال ارزش‌های اخلاقی دارد. حمایت از خانواده‌ها از راه برنامه‌های مشاوره‌ای و آموزشی می‌تواند به تقویت روابط خانوادگی و انتقال اصول اخلاقی به نسل‌های آینده کمک کند.

۲-۱۰. افزایش سطح سواد اجتماعی

با افزایش سطح سواد اجتماعی می‌توان مردم جامعه را آگاه کرد. به گفته مصاحبه‌شونده شماره ۲:

راهکاری اصولی و علمی برای هرکدام وجود دارد؛ اما به شکل عامه می‌توان به افزایش سطح سواد اجتماعی، تغییر اساسی و کلی در سازمان تعلیم و تربیت، افزایش آگاهی مردم نسبت به این مفاهیم و تبلیغات فراوان در جهت آن، بازگ کردن داستان‌های واقعی از گذشته و مقایسه با اکنون و نیز کمتر کردن تأثیر رسانه‌ها در باور عمومی می‌تواند راهکارهایی در جهت کاهش این پیامدها باشد.

(مورد مشابه: ۱۰).

۳. تحلیل یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که از نگاه مشارکت‌کنندگان، طیف گسترده‌ای از مفاهیم اخلاقی بنیادین از احترام، صداقت و وفاداری گرفته تا عدالت، همدلی، قناعت و ایمان نسبت به گذشته به‌طور محسوسی کم‌رنگ شده‌اند. این کاهش صرفاً محدود به یک یا دو ارزش خاص نیست، بلکه ماهیتی شبکه‌ای و درهم‌تنیده دارد؛ به‌گونه‌ای که تضعیف هر ارزش، ارزش‌های دیگر را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. برای نمونه کاهش صداقت و مسئولیت‌پذیری با افزایش دروغ‌گویی، کلاهبرداری و بی‌اعتمادی اجتماعی همراه شده و کم‌رنگ شدن احترام، حیا و عفت کلام به گسترش بی‌احترامی، تنش و رفتارهای ضداجتماعی انجامیده است. در مجموع این یافته‌ها بیانگر آن است که جامعه با نوعی فرسایش اخلاقی تدریجی روبه‌رو است که هم در روابط فردی و خانوادگی و هم در سطح کلان اجتماعی قابل مشاهده است.

تحلیل دلایل و پیامدها نشان می‌دهد که این فرسایش اخلاقی، چندبعدی، تدریجی و البته نسبی است و ریشه در مجموعه‌ای از عوامل ساختاری و فرهنگی دارد؛ از جمله گسترش فضای مجازی، فشارهای اقتصادی، افزایش فردگرایی، تضعیف نقش خانواده و دینداری، بی‌عدالتی اجتماعی و رواج الگوهای نامناسب. این عوامل نه تنها ارزش‌های اخلاقی را در سطح باور تضعیف کرده‌اند، بلکه فاصله‌ای معنادار میان اعتقاد ذهنی و رفتار عملی ایجاد کرده‌اند.

پیامدهای این وضعیت در آینده خود را در مقام تعامل فردی و اجتماعی نشان خواهد داد. این پیامدها به مرور عمیق و گسترش می‌یابد و شامل حوزه‌های مختلفی در قالب افزایش مشکلات خانوادگی، طلاق، ناامنی اجتماعی، بیماری‌های روانی، اعتیاد و حتی خودکشی نمود خواهد یافت که نشان‌دهنده تأثیر عمیق اخلاق بر سلامت اجتماعی است. از این دیدگاه، راهکارهای پیشنهادی پژوهش - به‌ویژه آموزش مستمر اخلاق، تقویت خانواده، بازسازی اعتماد اجتماعی و ارائه الگوهای متعالی - نه صرفاً توصیه‌هایی

فردی، بلکه ضرورتی اجتماعی برای بازسازی انسجام و پایداری جامعه به شمار می‌روند.

جدول ۳: مقوله‌بندی مفاهیم اخلاقی

تم کلان	حوزه	مقوله	مفاهیم
چالش‌های کاهش مفاهیم اخلاقی	فردی - درونی	تضعیف فضائل درونی	ایمان، حیا، قناعت
	فردی - رفتاری	ضعف در مسئولیت اخلاقی فرد	مسئولیت‌پذیری، کسب حلال، عفت کلام
دلایل کاهش مفاهیم اخلاقی	اجتماعی	تضعیف روابط اخلاقی اجتماعی	احترام به بزرگ‌ترها، همدلی، کمک کردن، عدالت، اعتماد، اجتماعی بودن، صلهرحم
	فردی	ضعف گرایش‌های اخلاقی در فرد	فردگرایی، مادی‌گرایی، حسادت و بخل، بی‌اعتنائی به ارزش‌های اخلاقی
مفاهیم اخلاقی	خانوادگی	تضعیف کارکرد خانواده	کم‌رنگ شدن خانواده، محدودیت خانواده، کم شدن صلهرحم
	فرهنگی - رسانه‌ای	تاثیر الگوهای فرهنگی نامناسب	رسانه و فضای مجازی، تغییرات فرهنگی، الگوهای نامناسب
پيامدهای کاهش مفاهيم اخلاقی	اقتصادی - ساختاری	فشارهای ساختاری و اقتصادی	افزایش فشار اقتصادی، افزایش فساد، بی‌عدالتی
	دینی - معرفتی	کاهش آگاهی و معنویت	کم‌رنگ شدن خداپرستی، بی‌سوادی و ناآگاهی
مفاهيم اخلاقی	فردی	آسیب‌های فردی و روانی	اعتیاد، بیماری‌های روحی و روانی، افزایش آمار خودکشی
	خانوادگی	فروپاشی روابط خانوادگی	افزایش مشکلات خانوادگی، افزایش آمار طلاق، تنش و دعوا
مفاهيم اخلاقی	اجتماعی	اختلال در نظم و امنیت اجتماعی	ایجاد ناامنی اجتماعی، افزایش دزدی و کلاهبرداری، رواج دروغ‌گویی، زیاد شدن بی‌احترامی، کمک نکردن به همدیگر، افزایش رقابت‌پذیری منفی، عدم پیگیری وظایف، حق جلوه دادن باطل
	فردی	اصلاح و خودسازی فردی	شروع تغییر از خود
راهکارهای بازگرداندن ارزش‌های اخلاقی	آموزشی	آموزش هدفمند اخلاق	آموزش، آموزش با روش درست، افزایش سطح سواد اجتماعی
	فرهنگی	تقویت الگوها و هویت فرهنگی	معرفی الگوهای مثبت، مراسم‌های فرهنگی، بازگشت به هویت اسلامی
مفاهيم اخلاقی	اجتماعی	بازسازی اعتماد اجتماعی	تقویت اعتماد اجتماعی، ایجاد محیطی سالم برای تعامل
	نهادی	اصلاح ساختارها و نهادها	انتخاب افراد شایسته برای انجام امور، تقویت نهاد خانواده

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به شناسایی ارزش‌های اخلاق کاهش‌یافته، ریشه‌یابی و پیامدهای کاهش سطح آنها در جامعه و ارائه راهکارهایی برای آن از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ پرداخت. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که برداشت دانشجو معلمان، نمایی از تجربه و تعامل آنها با جامعه امروز و محیط آموزشی است، نه مقایسه مستقیم با گذشته. با توجه به نقش آنان در تربیت نسل‌های بعد، این یافته‌ها اهمیت عملی و تربیتی دارد؛ از این‌رو در پاسخ به سؤال اول پژوهش، مبنی بر اینکه از دیدگاه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان، چه مفاهیمی از ارزش‌های اخلاقی در جامعه نسبت به گذشته کم‌رنگ‌تر شده است؟ یافته‌های این قسمت نشان می‌دهد که ارزش‌های اخلاقی فراوان و بنیادینی در سطح جامعه، کاهش یافته و یا در حال کاهش است؛ احترام به بزرگ‌ترها که به معنای ارزش قائل شدن برای جایگاه آنان است، صداقت که عدالت و همدلی را در جامعه تقویت می‌کند، وفاداری که سبب ثبات در تعاملات اجتماعی می‌شود، مسئولیت‌پذیری که پایه نظم و پیشرفت در جامعه است، کسب روزی حلال که ثبات اقتصادی را در جامعه تقویت می‌کند، صلح‌ارحام که سبب همبستگی می‌شود، حیا که موجب حفظ حرمت می‌شود، امانتداری که پایه روابط سالم و اعتماد در جامعه است، قناعت که تعادل اقتصادی را برقرار می‌سازد، کمک به دیگران که سبب ایجاد فضای مثبت و حمایتی می‌شود، همدلی که موجب تقویت پیوندهای اجتماعی می‌شود، عدالت که موجب ثبات در جامعه است، عفت کلام که ناهنجاری‌های اجتماعی را کاهش می‌دهد و سبب افزایش سلامت روانی افراد می‌شود، از این دست موارد هستند.

البته همه ارزش‌های اخلاقی نه کاملاً از بین رفته‌اند و نه به یک اندازه کاهش یافته‌اند. کاهش آنها امری نسبی و موقعیت‌محور و فردمحور است؛ همچنین این کاهش بستگی به افراد دارد. در گذشته این ارزش‌های اخلاقی بیشتر رعایت می‌شدند و جایگاه والاتری در نظام فکری و فرهنگی مردم داشتند، اما امروزه مشاهده رفتار مردم نشان می‌دهد که این‌گونه ارزش‌ها نه تنها در عمل کمتر رعایت می‌شوند، بلکه نوعی دگردیسی معنایی و ارزشی در حوزه شناختی و ارزشی افراد نسبت به این مفاهیم اخلاقی قابل مشاهده است؛ این امر نشان می‌دهد که بنا به دلایل مختلف از جمله رواج رسانه‌ها، تحولات بزرگی در سطح جامعه پدید آمده است. این نتایج با پژوهش‌های محمودی‌فرد و عباسی (۱۴۰۱) که نقش عوامل تربیتی و اجتماعی در رشد یا سقوط اخلاق را مورد تأکید قرار داده‌اند و نتایج جعفری‌علی‌قریه (۱۴۰۰) درباره ناهنجاری‌های اخلاقی همسو می‌باشد؛ همچنین یافته‌های این پژوهش با نتایج طباطبایی (۱۳۹۹) و رشیدی (۱۳۹۵) در تأکید بر کاهش ارزش‌های معنوی و دینی و تأثیر آن بر اخلاق جامعه تطابق دارد. این همسویی نشان می‌دهد که کاهش و تغییر در ارزش‌های اخلاقی مسئله‌ای مشترک و فراگیر است که در بسترهای مختلف اجتماعی و فرهنگی مشاهده می‌شود.

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، مبنی بر اینکه از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان چه عواملی سبب کاهش ارزش‌های اخلاقی در جامعه شده‌اند؛ دلایل مختلفی از عوامل به هم پیوسته شناسایی شد که سبب تضعیف تدریجی نظام ارزشی جامعه شده‌اند. این عوامل که به مرور ایجاد شده، تک‌عاملی نبوده و البته بستگی‌هایی با همدیگر دارند؛ از آن جمله: نفوذ رسانه‌ها و فضای مجازی که موجب ترویج سبک زندگی غیراخلاقی می‌شود، افزایش فردگرایی که مسبب ضعیف شدن حس مسئولیت اجتماعی و بی‌توجهی به منافع جمعی است، فشارهای اقتصادی و بحران‌های مالی که با کاهش سطح رفاه، افراد را به سمت رفتارهای غیراخلاقی مانند دزدی، ربا، رشوه و... ترغیب می‌کند، بی‌اعتنایی به ارزش‌های اخلاقی که با عادی‌سازی رفتارهای غیراخلاقی زمینه را برای نابودکردن مفاهیم اخلاقی فراهم می‌کند، تغییرات فرهنگی و غربزدگی که موجب ترویج ارزش‌های مادی‌گرایانه و فردگرایانه می‌شود، گسترش فساد که موجب بی‌عدالتی، عادی‌سازی رفتارهای غیراخلاقی و تضعیف اعتماد عمومی می‌شود، کم‌رنگ شدن باورهای دینی که دلیل کاهش پایبندی افراد به ارزش‌های اخلاقی و دینی است، بی‌عدالتی‌های اجتماعی که موجب خشم، ناامیدی، بی‌اعتمادی و خشونت می‌شود، تضعیف نقش خانواده که سبب کاهش انتقال ارزش‌های اخلاقی به نسل جدید می‌شود، کم‌سوادی و ناآگاهی که زمینه‌ساز فقر، بی‌عدالتی و رشد جرائم است. این امر با نتایج محمودی‌فرد و عباسی (۱۴۰۱) در رابطه با تأثیر عوامل تربیتی و اجتماعی همسوست؛ همچنین همسویی با پژوهش‌های ادیمایاک اُکی پو (۲۰۲۲) و کارماشرپا (۲۰۱۸) دیده می‌شود که اهمیت اخلاق حرفه‌ای و آموزش را مطرح کرده‌اند و در پژوهش حاضر نیز تأکید بر آموزش اخلاق از کودکی و استفاده از فضای مجازی به عنوان برخی از راهکارهای مهم یاد شده است. باین حال در مقابل یافته‌های تینبرنسیل و مسیک (۲۰۰۴) که آموزش اخلاق را در اصلاح رفتارهای غیراخلاقی ناکافی می‌دانند، این پژوهش نقش آموزش را راهکار کلیدی معرفی کرده است که نشانگر یک نوع ناهم‌سویی در این بخش می‌باشد و می‌تواند نقطه‌ای برای بحث و تعمیق پژوهش‌های آتی باشد.

و در سؤال سوم پژوهش، مبنی بر اینکه از دید این دسته از دانشجویان پیامدهای کاهش ارزش‌های اخلاقی در جامعه شامل چه مواردی است؛ براساس آنچه در مصاحبه‌ها به دست آمد، پیامدهای کاهش ارزش‌های اخلاقی در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، خانوادگی و فردی آشکار می‌شوند: در بعد اجتماعی، ناهنجاری‌هایی مانند کلاهبرداری، رفتارهای ضداجتماعی، ناامنی و بیماری‌های روحی و روانی مشاهده شد؛ در بعد خانوادگی، چالش‌هایی مانند افزایش دزدی و کلاهبرداری، زیاد شدن دروغ‌گویی، بی‌اعتمادی و بی‌احترامی، افزایش آمار طلاق و کم‌شدن احترام، تعاون و همدلی در بین اعضای خانواده مشاهده می‌شود و در بعد فردی نیز مشکلاتی مانند افزایش آمار خودکشی، بروز تنش و درگیری و بی‌مسئولیتی نمایان است. درنهایت باید گفت که البته کاهش همه این ارزش‌های اخلاقی،

پیامدهای جبران‌ناپذیری بر جامعه دارد که نیازمند توجه و راهکارهایی اساسی است و بی‌توجهی به آن موجب سست‌شدن و از بین رفتن بنیان‌های اجتماعی خواهد شد. نتایج این بخش از پژوهش با نتایج تحقیقات جعفری علی‌قریبه (۱۴۰۰) که پیامدهای منفی ناهنجاری‌های اخلاقی را تحلیل کرده، و نجم‌الهدی و شرمسار (۱۳۹۴) که اخلاق را پایه و ضامن اجرای قوانین و نظم اجتماعی می‌دانند، همسو می‌باشد؛ این همسویی تأکید می‌کند که کاهش اخلاقیات، نه تنها مشکل فردی بلکه تهدیدی جدی برای بنیان‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه به شمار می‌آید.

و سرانجام در پاسخ به سؤال چهارم پژوهش، مبنی بر اینکه از نگاه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان کردستان، چه راهکارهایی برای تقویت ارزش‌های اخلاقی در جامعه وجود دارد؛ یافته‌ها نشان داد که راهکارهای فراوانی با قابلیت اجرا وجود دارد که می‌تواند به کاهش چالش‌ها و احیای نسبی ارزش‌های اخلاقی کمک کند. راهکارهای اصلی شامل موارد زیر است:

آموزش هدفمند و تعاملی: آموزش اخلاق نه تنها باید مستمر و روشمند باشد، بلکه با روش‌های تعاملی و مشارکتی ارائه شود تا دانش‌آموزان و افراد جامعه، مفاهیم اخلاقی را به صورت عملی تجربه کنند و به شهروندانی مسئولیت‌پذیر و اخلاق‌مدار تبدیل شوند. این روش نسبت به آموزش صرفاً نظری به نوعی نوآوری به شمار می‌رود و تأثیر آن بر رفتارهای اخلاقی قابل بررسی است.

ترویج الگوهای مثبت: ایجاد و معرفی الگوهای اخلاقی و انسانی در محیط‌های آموزشی و اجتماعی سبب می‌شود افراد اصول اخلاقی این الگوها را سرلوحه رفتار خود قرار دهند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که انتخاب الگوهای بومی و قابل دسترس، اثربخشی بیشتری نسبت به الگوهای صرفاً نظری دارد.

ایجاد محیط‌های سالم برای تعاملات اجتماعی: فراهم کردن فضاهای مناسب برای گفتگوی سازنده، همدلی و احترام متقابل موجب تقویت اعتماد اجتماعی و کاهش رفتارهای غیراخلاقی می‌شود. این پژوهش نشان داد که محیط‌های مشارکتی و حمایتی اثر بیشتری در ترویج اخلاق نسبت به محیط‌های رسمی و محدود دارند.

تقویت آموزه‌های دینی و هویت فرهنگی: بازگشت به آموزه‌های دینی و ارزش‌های فرهنگی-اسلامی و تلفیق آن با برنامه‌های عملی موجب رشد فضائل اخلاقی و تثبیت رفتارهای اخلاق‌مدار در جامعه می‌شود. یافته‌ها نشان داد که تطبیق این آموزه‌ها با شرایط روزمره، نوآوری مؤثری در اجرای راهکارهاست.

تمرکز بر اعتماد و مسئولیت اجتماعی: ایجاد فضائی مبتنی بر صداقت، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری از راه فعالیت‌های گروهی، پروژه‌های اجتماعی و مشارکت در امور جامعه سبب تثبیت و ارتقای ارزش‌های اخلاقی می‌شود.

این دسته‌بندی راهکارها، افزون بر همسویی با مطالعات پیشین (نوعی و همکاران، ۱۴۰۰؛ طباطبایی، ۱۳۹۹؛ نور یلیز گولجان، ۲۰۱۴)، نوآوری پژوهش حاضر در ارائه مدل ترکیبی و کاربردی

راهکارها و اولویت‌بندی آنهاست. برخلاف دیدگاه برخی پژوهش‌ها (تینبرنسیل و مسیک، ۲۰۰۴) که تأثیر آموزش اخلاق را محدود می‌دانند، این پژوهش نشان می‌دهد که ترکیب آموزش عملی، الگوهای مثبت و محیط‌های حمایتی می‌تواند ابزار مؤثری در تقویت ارزش‌های اخلاقی باشد و زمینه‌ساز پژوهش‌های آینده در ارزیابی اثربخشی این روش‌هاست.

این پژوهش در حوزه منابع و داده‌ها با محدودیت‌هایی روبه‌رو بود: محدودیت زمانی و منابع پژوهش که امکان انجام مصاحبه‌های گسترده‌تر یا بررسی بلندمدت را محدود می‌کرد، احتمال سوگیری پاسخ‌ها به دلیل ماهیت خوداظهاری مصاحبه‌ها که احتمالاً دیدگاه واقعی برخی مشارکت‌کنندگان را به‌طور کامل نمایان نسازد، محدودیت در تعمیم یافته‌ها از آن جهت که داده‌ها صرفاً از نمونه‌ای خاص جمع‌آوری شده و احتمالاً تمامی دیدگاه‌های جامعه هدف را نمایندگی نکند؛ از این‌رو به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود این موضوع را از دیدگاه خبرگان حوزه اخلاق بررسی کنند.

با توجه به یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

الف) پیشنهادهای پژوهشی: در تحقیقات بعدی، میزان و شدت کاهش هر یک از ارزش‌های اخلاقی شناسایی شده در پژوهش حاضر به‌صورت کمی و کیفی بررسی شود تا تصویر دقیق‌تری از وضعیت اخلاقی جامعه را ارائه دهد؛ نقش آموزش‌های غیررسمی از جمله آموزش خانواده، گروه‌های همسالان و جامعه مدنی در ارتقا یا تضعیف ارزش‌های اخلاقی مطالعه شود تا ارتباط میان محیط‌های آموزشی رسمی و غیررسمی مشخص شود؛ پژوهش‌های آینده می‌توانند اثربخشی روش‌های آموزشی تعاملی و مشارکتی در افزایش ارزش‌های اخلاقی را با تمرکز بر تفاوت‌های منطقه‌ای یا فرهنگی ارزیابی کنند.

ب) پیشنهادهای عملی و سیاستی برای دانشگاه فرهنگیان و مدارس: طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی اخلاق که افزون بر کلاس درس شامل فعالیت‌های گروهی، پروژه‌های اجتماعی و الگوهای عملی باشد تا یادگیری اخلاقی به رفتارهای واقعی تبدیل شود؛ ترویج الگوهای مثبت و سرمشق‌دهی که معرفی و استفاده از الگوهای اخلاقی بومی و شناخته‌شده در محیط دانشگاه و مدارس به‌عنوان بخشی از برنامه‌های تربیتی است؛ ایجاد محیط‌های حمایتی و تعاملی با فراهم کردن فضاهای گفتگو و همکاری میان دانشجویان و معلمان برای تقویت همدلی، اعتماد و مسئولیت‌پذیری؛ توسعه توصیه‌های سیاستی که پیشنهاد می‌شود سیاستگذاران آموزشی و فرهنگی با توجه به یافته‌های پژوهش، برنامه‌های آموزشی و فرهنگی را با تمرکز بر شناسایی روش‌های پیشگیری از ارزش‌های اخلاقی و البته نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی طراحی و اجرا کنند تا به مرور تأثیر آن بر جامعه مشخص شود.

ملاحظات اخلاقی

این پژوهش به صورت یک پژوهش مستقل انجام شده و برای اجرای آن از حمایت مالی مؤسسه خاصی

استفاده نشده است. همچنین جهت اجرای اصول اخلاقی در کل این پژوهش، تمام اصول اخلاقی چون صداقت، امانتداری، اختصاص وقت کافی به مصاحبه‌ها، دریافت رضایت آگاهانه و حفظ محرمانگی اطلاعات مشارکت‌کنندگان و... رعایت شد.

منابع

- قرآن کریم (۱۳۷۳). ترجمه محمد مهدی فولادوند. قم: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
- افتخاری، جابر؛ مسلمی، فهیمه؛ افتخاری، حجت؛ سماوی، عبدالوهاب (۱۴۰۱). جایگاه هوش اخلاقی در کتاب‌های درسی خواندن مدارس ابتدایی. *مجله اندیشه‌های نوین در آموزش*، ۱۸(۴)، ۷-۲۵.
- <https://doi.org/10.22051/jontoe.2021.36586.3369>
- جعفری علی‌قریه، حمید (۱۴۰۰). انحرافات اخلاقی و رفتارهای ناهنجار در ماجراهای حاجی بابای اصفهانی. *بررسی ادبیات تعلیمی (بررسی زبان و ادبیات فارسی)*، ۱۳(۵۲)، ۱-۲۶.
- <https://sid.ir/paper/1031692/en>
- خنیفر، حسین؛ مسلمی، ناهید (۱۳۹۸). *مبانی و اصول روش تحقیق کیفی: رویکردی نو و کاربردی*. تهران: انتشارات نگاه دانش.
- دهقان، علی؛ سامانی، معصومه (۱۳۹۳). مقایسه مضامین و پیام‌های اخلاقی در حکایت‌های کلیله و دمنه و داستان‌های هانس کریستین اندرسن. *بررسی ادبیات تعلیمی (مرور زبان و ادبیات فارسی)*، ۶(۲۴)، ۵۹-۹۹.
- <https://sid.ir/paper/165469/en>
- رشیدی مبینی، فاطمه (۱۳۹۵). نقش اخلاق در توسعه فرهنگ جامعه. *چهارمین همایش ملی زبان و ادبیات فارسی*.
- <https://elmnnet.ir/doc/21089799-41052>
- سعیدی رضوانی، محمود؛ غلامی، فاطمه (۱۴۰۲). انتقال آموزش ارزش عدم خودنمایی به دختران دبستانی از طریق داستان‌ها: یک مطالعه پدیدارشناختی. *تأملات اخلاقی*، ۴(۱)، ۷-۳۴.
- <https://doi.org/10.30470/er.2023.561881.1165>
- فردوسی، آمنه؛ ارزانی، حبیب‌رضا (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی صفات اخلاقی مذموم در داستان قرآنی حضرت یوسف (ع). *فصلنامه مطالعات اخلاق کاربردی*، ۱۵(۳۳)، ۶۹-۹۳.
- <https://doi.org/10.22081/jare.2019.54709>
- محمودی‌فرد، علیرضا؛ عباسی، مرضیه (۱۴۰۱). مطالعه‌ای بر اخلاق و ابعاد آن در جامعه. *اولین کنفرانس ملی کاربرد دانش و اصول حسابداری در کارآفرینی و کسب و کارها*، اردبیل.
- <https://civilica.com/doc/1490953>
- معارف‌وند، زهرا؛ بناهان، مریم؛ ستاری، علی (۱۴۰۳). نقش شاکله در تربیت اخلاقی براساس مفهوم عاملیت انسان. *مجله اندیشه‌های نوین در آموزش*، ۲۰(۳)، ۱۵۹-۱۷۲.
- <https://doi.org/10.22051/jontoe.2023.41599.3653>
- مقدم، سعید (۱۳۹۴). *جامعه‌شناسی اخلاق در اندیشه فارابی*. *مجله دانش و فرهنگ اجتماعی*، ۸(۲۵)، ۷۹-۹۸.
- <http://noo.rs/hgIHK>
- موسوی، زهرا؛ فضل‌اللهی قمشی، سیف‌اله (۱۳۹۴). نقش اخلاق در بهبود فرهنگ سازمانی. *سومین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت با رویکرد علوم پژوهشی نوین*، تهران.
- <https://civilica.com/doc/492728>
- نجم‌الهدی، فاطمه‌سادات؛ شمسار، رضا (۱۳۹۴). جایگاه اخلاق در جامعه. *همایش ملی علمی پژوهشی شناخت اخلاق و آداب حسینی*، تایباد.
- <https://civilica.com/doc/382331>
- نوعی، سارا؛ اشرف‌زاده، رضا؛ فخر اسلام، بتول (۱۴۰۰). بررسی مؤلفه‌های رشد اخلاقی کودک در داستان‌های احمد رضا احمدی (با استفاده از نظریه یادگیری اجتماعی). *بررسی ادبیات تعلیمی (مرور زبان و ادبیات*

- <https://www.doi.org/10.30495/pars.2022.689403> فارسی، ۱۳(۵۲)، ۱۸۷-۲۰۹.
- Alvi, S. T., Saleemi, A. & Asad, Z. (2022). The study exploring the causes of moral decay in society: A mixed method analysis. *Global Social Sciences Review*, 7(3), 41–50.
[https://doi.org/10.31703/gssr.2022\(VII-III\).05](https://doi.org/10.31703/gssr.2022(VII-III).05)
- Corbin, J. & Strauss, A. (2015). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (4th ed.). Sage Publications.
- Gulcan, N. Y. (2015). Discussing the importance of teaching ethics in education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 2622–2625.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.504>
- Louw, J. M. (2024). Immorality on campus: Declining values among students in higher education institutions. *Journal of Education and Learning*, 13(5), 235–244.
<https://doi.org/10.5539/jel.v13n5p235>
- Mastroianni, A. M., Gilbert, D. T., Fessler, D. M. T. & others. (2023). *The illusion of moral decline*. *Nature*, 618(7966), 782–789. <https://doi.org/10.1038/s41586-023-06137-x>
- OKPO, O. (2022). Ethics in The Teaching Profession: A Virtue Ethics Approach to Teaching Ethics. *GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis*, 5(1), 1955–1209. <https://www.gnosijournal.com/index.php/gnosi/article/view/227>
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Sage Publications.
- Schnall, S. & Roper, J. (2012). Elevation puts moral values into action. *Social Psychological and Personality Science*, 3(3), 373–378. <https://doi.org/10.1177/1948550611423595>
- Shanshan Xu, M. X., McCarty Elliot. (2023). Ethics, Morals and Morals and Factors Affecting Ethics. *Sharia Oikonomia Law Journal*, 1(3), 185–196.
<https://journal.ypidathu.or.id/index.php/solj/article/view/488>
- Sherpa, K. (2018). Importance of Professional Ethics for Teachers. *International Education and Research Journal*, 4(3). <https://kerd.ku.ac.ke/handle/123456789/836>
- Tabatabaei, S. F. (2019). Spirituality and ethics as the main needs of society. *Second National Conference on Security, Authority and Progress*, Tehran. Url:
<https://civilica.com/doc/1258055>
- Tenbrunsel, A. E. & Messick, D. M. (2004). Ethical fading: The role of self-deception in unethical behavior. *Social Justice Research*, 17, 223–236.
<https://doi.org/10.1023/B:SORE.0000027411.35832.53>